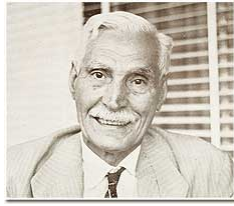

گۆركملى آذربايجان پداقوقي
ميرزه جبار عسگرزاده باغچهبان
و آنا ديلميزده ياراتديغي بديعى اثرلردن اورنگلر

(۱۹۶۶ - ۱۸۸۵) - (۱۳۴۵ - ۱۲۶۴)

«باغچهبان» لقبى ايله تانينميش اولان ميرزه جبار عسگرزاده آذربايجانين، بوتون قافقاز و ايرانين بؤيوك هومانيسست، آدليم پداقوق و ايجتيماع خاديملريندن بيرى دير. او اؤز مدنى فعاليتيني قافقازدا، سياسى - ساتيريك درگى لرین موخبيرى و يازيچيسى كيمى باشلاييبدير. عؤمرو بويو اوشاق لارين حقلرى اوچون، خصوصيله «ديلسيزلر و ساغيرلارين» (لال لار و كارلارين) تعليم - تربيه سى اوغروندا چاليشب و موباريزه ائديدير. جبار باغچهبان، تبريز شهرينده، ايرانين بيرينجى «ديلسيزلر و ساغيرلار» مکتبيني قوروب و ايلك اوشاق باغچاسيني آچيبدير. او، ايراندا اوشاق تاماشالارى و كيتاب لارى نين ايلکين مؤلفى، ناشيرى و رساملارينداندير. اونون ابداع ائنديگى يئننى تعليم اوصولو تركيب مئتودو آدلانيدير. او اثرلرينى تورکجه و فارسجا يازيبدير. جبار باغچهبان قادين لارين آزادليق حركاتى نين گليشمه سى يولوندا بؤيوك آدليم لار آتيبدير. تبريزده، معلم لرى حيمايه ائتمه جمعيتى و تئاتر جمعيتيني قورماقلا، معلم لرين و عوموميتله کوتله نين حقلرى اوغروندا كؤكلو موباريزه آپاريب و اولدوقچا امك قويوبدور. آزادليق جبهه سى نين اعضاسيندان اولان «زبان» (ديل) آدلى قاباقجيل، سياسى - پداقوژيك و تنقيدى درگيني تهراندا نشر ائديدير و معلم لرين البيرليگى يولوندا چاليشيبدير. درگيده گونون ايجتيماعى - سياسى چتين ليكلرينى آچيب - آرايا قويوب، ديكتاتورلوق و موستملكه چيليك علئيهينه كسگين چيخيش ائديدير.

- ۱- قافقاز: گنجليك دؤنمى / ژورناليستيك چاليشمالار
- ۲- ايجتيماعى - مدنى موباريزه / دوستاق
- ۳- ايران - جنوبى آذربايجان: مرندده معلم ليك / تركيبي تعليم مئتودو / ايراندا ايلك اوشاق تاماشالارى
- ۴- تبريز: ايراندا ايلك قاريشيق مکتب و اوشاق باغچاسى / تئاتر و تاماشالار / قادين لارين تعليمى اوغروندا
- ۵- ايجتيماعى - مدنى درنگ لرین قورماسى
- ۶- حاكيميتين اريتمه سياستى / قارشيدورمالار / ايرانين بيرينجى «ديلسيزلر و ساغيرلار» مکتبى
- ۷- شيراز: اوشاق باغچاسى و تاماشالار
- ۸- تهران: «ديلسيزلر و ساغيرلار» مکتبى / يارديمچى جيهازلار اختيراع ائتمك
- ۹- «زبان» (ديل) و «بهار كودكان» (اوشاق لارين يازى) درگى لرى
- ۱۰- «ديلسيزلر و ساغيرلار» ين تحصيل پروقرامى، اوچاغى، معلم بئجرمه كلاس لارى / كودتا / دوستاق / توركيه سفرى
- ۱۱- سون دؤنملر
- ۱۲- جبار عسگرزاده باغچهبانين بديعى ياراديجيلىغي
- ۱۳- سون آن لاريندا
- ۱۴- قئيدلر
- ۱۵- ميرزه جبار (عسگرزاده) باغچهبان حقينده دگرلى قايناق لار، فايدالى باغلانتى لار

قافقاز: گنجلیک دؤنمی / ژورنالیستیک چالیشمالار

جبار باغچه بان اؤز حیاتیندان بئله یازیبدير: « من ۱۲۶۴ (۱۸۸۵) - جو ایلده ایروان دا آنادان اولموشام. بابام «رضا»، تبریزی ایدی و آتام «عسگر» ایروان دا قنادلیق و معمارلیق ایله یاشایاردی. «آنامین آدی بنؤوشه ایدی. آتام دا هامی کیمی اونو سایقی اوزوندن کلبه بنؤوشه خانیم سسله یردی. یازیب اوخوماق بیلمه دیگینه باخمایارق آیدین و گؤزو آچیق بیر قادین ایدی... » «تحصیلاتیمی قدیمی اوصول اوزره، مچیدلرده (موللاخانلاردا) آلمیشام.» «شیخ علی اکبر آدلی بیر موللا، آتامی ایناندیرمیشدی کی، یئنی آچیلان دؤولت مکتب لرینه گنده رسم دیندن دؤنه جگم. بونا گؤره اونون موللاخاناسینا گئتمه لی اولدوم...» «...۱۵ یاشیندا ایکن یوخسوللوق اوزوندن تحصیلی بوراخمالی اولوب و آتامین پئشه سینده چالیشماقلا گئچینمیشم.» (۱)

موللاخانایا گئدن زامان «... موللا «طلب العلم فريضة علی کل مسلم و مسلمات» ین معناسینی دئینده، قیزلارین مکتبه گئتمه مه لری و آنام ایله باجیمین درس اوخوما دیقلاری نین سببینی اوندان سوروشدوم. اوستادین دئدیگینه گؤره «قادینلار عاید اولان علمدن سؤز گئندنه، قرآن علمی نظرده توتولور، اؤزو ده یوسیف سوره سینای اوخوماماق شرطیله. چونکی قادینین روحو فسادا ساری مئیل ائندیر...» اونون فیکرینجه قادینا علم اؤگرنمک گرکمه میشدیر، حتا قرآن ین یوسیف سوره سینده ده باخامالی دیر...» (۱)

اوشاقلارین و قادینلارین تعلیم-تربیه سینده چوخ اهمیت وئرن میرزه جبارعسگرزاده، گنجلیگیندن اونلار درس وئرمگه باشلامیشدیر. یاشادیغی دؤورون آغیر مذهبی شرایطینه و خطرلرینه باخمایارق گیزلیجه قیزلار ائوده درس وئریب، بوتون عؤمرو بویوجا اونلارین حق لرینی مودافیعه ائتمیشدیر.

اونون ژورنالیستیک فعالیتی، «قافقاز» قزئتینی موخبیرلیگی ایله باشلانمیشدیر. «موللا نصرالدین» مجموعه سی نین امکدashi اولوب، قافقازدا تورکجه چاپ اولونان درگی لرین موخبیری و یازیچیسی کیمی چالیشیبدير. (۱۳)

ایجتیماعی - مدنی مباریزه / دوستاق

میرزه جبارعسگرزاده (۱۹۰۵) - ۱۲۸۴ - جو ایلده ایرواندا، ایجتیماعی مباریزه ده ایشتی راک ائتمه سینده گؤره، چار (تزار) رژیمینی کؤروکله دیگی دینی و اتنیک چاخناشمالارین (اثرمنی-موسلمان داوالاری) جریانیندا بیر نچه آی دوستاق اولونوبدور. دوستاقدا اولارکن ژلاتین چاپی وسایطی نین زیندانا گتیریلمه سینای زنجیرداشی نین یاردیمی ایله تشکیل ائده رک، گیزلیجه «ملا نهیب» و «ملا باشی» هفته لیک درگی لرینی نشر ائدیرمیش. درگی لرین یازیلارینی اؤزو یازیب رسم لرینی ده اؤزو چکیرمیش. درگی لری ساتیش اوچون دوستاقدان دیشاری یا چیخاران ایسه اونون زنجیرداشی و حبس یولداشی ایدی. سیاسی محبوس وارتان ایله آپاردیغی دانشیق لار، تارتیشمالار و دوستاقلیق دؤورو اونون گله جک ایجتیماعی حیاتیندا و گؤروش لرینده درین ایزلر بوراخمیشدیر. زینداندان قورتولدوقدان سونرا حیاتینی انسانلیغا و باریشا حصر ائدیپ، بو یولدا وار گوجو ایله مدنی و ایجتیماعی فعالیتده باشلامیشدیر. (۱) بو دؤنمده داشناک لارلا مباریزه ائتمک اوچون «مدافع مظلومان» جمعیتینی قورموشدور. (۶)

اونون اوشاقلار اوچون یازدیغی ایلک اثرلری «قیزیللی یاپراق» و «بایرامچیلیق» آدلی منظوم حکایه لر ایدی. بو ایکی اثر (۱۹۱۳) ۱۲۹۲- جی ایلده «عاجز» تخلصو ایله ایروان شهرینده (۲) کولتورا مطبعه سینده چاپ اولونوبدور. (۱۱) (باخ: اؤرنکلر)

İrəvan 1914 (1293)

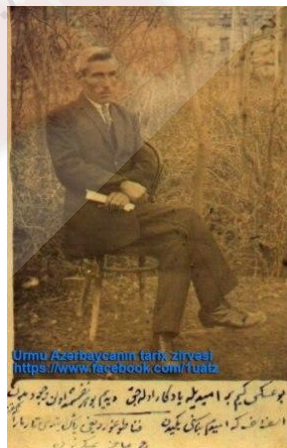
میرزہ جبار، (۱۹۱۴) ۱۲۹۳- جی ایلده ایروان شہریندە بیرینجی دفعه اولاراق، ایکلک تورک دیللی مطبوعات اورقانی، «لک لک» (۱۲-۱۱-۲) آدلی درگینی نشر اندیدیر. «لک لک» هفته لیگی نین دیلی، اوسلوبو، ایفاده طرزی، اوندان وئرلین بدیعی یازی لار، شعر و فیلیه تونلارین حیات حقیقتلرینه اساسلانماسی اونون اوخوجولاری نین مارق دایره سی نین گنیشلنمه سینده اؤنملی رول اوینامیشدیر. «موللا نصرالدین» یولو ایله گئدن «لک لک» ین خلق قارشیسینداکی خیدمتلری نین تاریخی اهمیتیندن، ایجتیماعی-سیاسی ماهیتیندن صؤحبت آچان زاهد اکبروفون فیکرینجه «لک لک» نشر اولوندوغو مودتده آذربایجان ایجتیماعی-سیاسی و ادبی دوشونجه سی نین اینکیشافینا معین کؤمک گؤسترمیش، آزادلیق، ترقی و دموکراتیا ایدئیا لارینا خیدمت ائتمیشدیر. (10)

«بو مجموعه ده ایجتیماعی برابر سیزلیکلرین مؤوجود وضعیت، تنقید اولونانین کیم لیگیندن، نه چی لیگیندن آسیلی اولمایاراق تنقید هدفینده اولموشدور. یئنی تیپلی معاریف و مدنیت اوغروندا موباریزه ژورنالین اساس غایه لریندن بیر ی اولموشدور. بورادا اؤز لیکله معاریف مساله لری: یئنی اصول لو مکتبلرده تعلیم و تربیه مئتودلاری نین تطبیقی، طلبه لرین یاخشی اوخوماسی، سويداشلاری نین معاریف لنمه سی یولوندا الیندن گلنی اسیرگه مه مگه سؤوق ائتمک کیمی مساله لر اؤز عکسینی تاپمیشدیر.» (11)

بیرینجی دنیا ساواشی دؤنمینده، داشناکلارین تۇرتدیگی دهشتلی حادیه لر زامانی مین لرله سويداشی کیمی جبار عسگرزاده ایروانی ترک ائتمه لی اولوب، تورکیه یه کؤچموشدور. تورکیه نین ایغدير شهرینده اؤنجه تحویلدار و سونرا اورانین والی سی (فرماندار) کیمی ایشله میشدیر. ساواشین سونلاریندا ایروانا قاییتمالی اولوب، حیات یولداشی صفیه خانیم میربابایی ایله بیرلیکده «نوراشین» کندینده اوشاق لار اوچون بیر قاریشیق مکتب قورموشدور. آما گرگین لیکلر اوزوندن بو ایشی دوام ائتدیره بیلمه میشلر. اوزون سورن آغیر خسته لیک (حصه) و یوخسوللوق اونلاری عایله لیکله آیاقدان سالمیشدیر. دؤزولمز قیزدیرما ایچینده باش گؤتوروب چؤلره اوز قویموش جبارین آیاق لارینی سویوق آپاریب قارالمیشدیر. قطعی اؤلومدن قورتارماقدان اؤترو، آیاق بارماق لارینی کسمه لی اولموشلار.

Təbriz 1925 (1304)

Aciz Əsgərzadə təxəllüsü
1925 (1304)

Təbriz 1925
(1304)

Təbriz 1924 (1303)

والیدئین لرینی ایتیرمه سی، قیتلیق، یولوخوجو خسته لیکلر، گرگینلیک و چاتیشمالارین شیدتلمه سی ایله، (۱۹۱۹) ۱۲۹۸ - جی ایله اوتوز دؤرد یاشیندا ایکن عایله سی ایله بیرلیکده چوخلو تهلوکهلر باشدان سوواراق، خسته ایکن، ایرانا- جنوبی آذربایجانا، کؤچموشلر. باغچه بان ایش دالینجا چوخ گزدیکدن سونرا، نهایتده مرندین «تجدد» فیرقه سی نین باشچیسی میرزا آقاخان مکافاتین یاردیمی ایله «احمدیه» مکتبینه بیرینجی صنیف (کلاس) معلیمی اولاراق ایشه باشلامیشدیر. مکافاتین تشویقی ایله ایراندا یازدیغی ایلک اثری، «خُورخُور» آدلی اوشاق تاماشاسینی تورکجه یازیب «احمدیه» نین شاگردلری اوچون مکتبین حیه طینده ایجرا ائتمیشدیر. (۲)

باغچه بانین تعلیم تربیه ساحه سینده اؤزونه مخصوص مئودو وار ایدی (ترکیب مئودو آدیه تانیماقدادیر) شاگردلرین ساغلاملیغی یولوندا اورکدن و تمناسیز امک قویوردو. بو زمان ایراندا، یولوخوجو باش و گۆز خسته لیکلری اوشاق لار آراسیندا چوخ یایقین ایدی. او مالی یاردیم ییغماقلا درمان آلیب و اؤز الی ایله اونلارین باشینی یویوب و درمان یاخیردی. سونرالار تبریزده، شیرازدا و تهراندا دا بئله اندیرمیش. او دؤنمده، شیدت ایشلمک تعلیم- تربیه ساحه سی نین قاچینیلماز مئودولاریندان ساییلیردی. باغچه بان «اتی سیزین، سومگو بیزیم» کیمی ایفاده لره اویماغی جینایت سانیردی و اونون ترسینه اولاراق یئنئ مئودولار ایشلیردی. اورک یاندیرماق و محبت ایله باشا سالماغی دوزگون یول بیلیردی. اوشاق لار اوچون اؤز جیبیندن قلم- کاغذ آلیب و اونلارلا رساملیق اؤگریدیردی. او، ایلک دفعه اولاراق اوشاق لارین تعلیمینده تاماشادان ایستفاده ائدیپ، مکتبده ایدمان اوچون واخت آیرمیشدی. او، شاگردلرده اؤگرنمگه سئوگی اویاتمیشدی. بو یولدا اولمازین چتین لیکلره و مانعه لره سینه گرمه لی، قارایاخمالارا و کیچیلتمه لره تاب گتیرمه لی اولموشدو. یورولمادان آپاردیغی موبارزه اولدوقجا اوغورلو ایدی. اؤنجه کی ایللرده ایمتحنالارین عهده سیندن گله بیلمه یین اوشاق لارین تحصیل ایشینده سورعتله ایره لی گئتمه لری قاباریقجاسینا گۆزه چارپیردی.

باغچه بان، مرندین امک قدری بیلن معاریفچی لری و اهالیسی نین درین حؤرمتمینی و آلفیشینی قازانمیشدیسدا، گئریچی قوه لرین قارشیدورمالارینا دؤزمه لی اولموشدور. اؤزو بئله یازمیشدیر: (۱۹۲۰) - ۱۲۹۹ - جو ایله « قیز مکتبی آچماق اوچون جاوازا آلمیشدیم. مکتبی آچاندا لاپدان شهرین سؤزو کئچرلی، قافاسی قارا بیرموللاسی نین قورغوسونا آلدانمیش تعصوبلی بازاراهلی باشیما تۆکولوب مرندین قوچولاریندان گؤندرمکله جانیمایا قصد ائتدیلر و مکتبین آچیلماسی نین قاباغینی آلدیلار... (۱) او ایل، (۱۹۲۰) - ۱۲۹۹ - کودتا ایلی] اولدوقجا آجی حادثه لرین یولونو چکیردی. او ایله خیابانی شهید اولدو، (تقی) رفعت اؤزونو اؤلدوردو و آزادلیق سئور اینسان لارین تیفاغی داغیلیمیش اولدو...» (۱)

تبریز: ایراندا ایلک قاریشیک مکتب و اوشاق باغچاسی / تئاتر و تاماشالار / قادین لارین تعلیمی اوغروندا

تبریز و شیرازین معاریف ایداره لری نین رییس لری (ذکا الدوله دیباج، ابولقاسم فیوضات*)، باغچه بانین باشاراجیغی و اوستالیغینی ائشیدیب، اونون یئنئ تعلیم مئودو (ترکیب مئودو آلدانمیش) و ایجرا ائتدیگی اوشاق تاماشالاری ایله یاخیندان تانیش اولماقدان اؤترو، (۱۹۲۰) ۱۲۹۹ - جو ایله باغچه بانی تبریزه چاغیردی. او تبریزه چاتاندا آزادستان دؤولتی نین باشچی سی، شیخ محمد خیابانی اؤلدورولموش و حرکات یاتیریلماقدا ایدی. حرکات قوشولان لار، اوجومله دن اونو تبریزه چاغیران لار ایشدن چیخاریلیب و یا خود گیزلنمیشدیلر. شهرده بؤیوک دگیشیک لیکلر آپاریلیردی، ایجتیماعی- سیاسی گرگینلیک حؤکم سوروردو. اونون دا گله جگی بللی دئییلدی. بیر سوره دیدرگینلیک و ایشسیزلیکدن سونرا اسکی دوستو، آدلیم و یورولماز موباریز میرزا قافارخان سیاهپوش* (زونوزی) اونو آذربایجانین گؤرکملی آزادلیق سئور و دموکرات اینقیلاپچی سی میرزا نوراوللاه خان یئکانی* ایله گؤروشدرموشدور. یئکانی معاریف ایداره سیله یاخیندان تانیش ایدی و باغچه بانین اورا گئتمه سینا دوزگون بیلمه ییب و اونو یئکانداکی مکتبه معلم چیلگه گؤندرمک ایسته میشدی. باغچه بان، قافارخان سیاهپوشون چالیشمالاری نتیجه سینده معاریف رییس محمدعلی تربیت (تانییمیش مدنیت خادیمی) ایله گؤروشوب دانیشانان سونرا، تبریزده «دانش» آدلی مکتبین بیرینجی صنیفینده معلم چیلگ ائتمگه باشلامیشدیر. تبریزین معاریف ایداره سی میرزه جبارین تدریس اوصولونو بگنیپ، کیچیک اوشاق لارین تعلیم- تربیه سی ساحه سینده اونون تجروبه سیندن ایستیفاده ائدیردی. (۱)

(۱۹۲۳) ۱۳۰۲- جی ایلده ابوالقاسم فیوضات آذربایجانین معاریف ریسی اولاندان سونرا باغچه‌بانا اوشاق باغچاسی آچماسینی تکلیف ائتمیشدیر. او گونلرده یالنیز دینی آرنیلیق لارا عاید بیر اوشاق باغچاسی وارایدی. باغچه‌بان، ایرانین معاریف ناظیرلیگینده باش مودیر ایشله‌ین آشیری فارس میلّتی‌سی دوکتور محسنی‌نین و باشقا گئریچی گوجلرین داش آتمالاری و قارشیدورمالارینا باخمایاراق، (۱۹۲۴) ۱۳۰۳-جو ایلده تبریزده مقصودیه محله‌سی‌نین انجمن کوچه‌سینده، ایرانین ایلک اوشاق باغچاسینی (کودکستان- «باغچه اطفال» آدیله)، بیرینجی قاریشیک قیز- اوغلان (مختلط) مکتبی اولاراق، قورایلمیشدیر. او دؤنمده قاریشیک مکتب آچماق ایره‌لی‌یه آتیلیمیش چوخ بؤیوک بیر آددیم و بئینه سیغماز بیر ایش ایدی، هانسی کی، بیر چوخلاری اوغلان‌لارین دا مکتبه گئتمه‌سینه کؤنول وئرمه‌ییردیله. باغچایا گلن اوشاق‌لاردان بیر نئچه‌سی دیلسیز و ساغیر ایدیلر و اونا گؤره باشقا مکتبلرین قاپیسی اوزلرینه باغلی ایدی.

باغچه‌بان تبریزده اولان زامان اوشاق‌لارین تاماشا ادبیاتی‌نین تمیلینی قویوبدور. تاماشالار یازیب صحنه‌یه چیخارتماق، سورود اوخوماق، اوشاق‌لارا ناغیل دئمک، گزینتی‌یه آپارماق و ایدمان اوچون واخت آیرماق، ایلک دفعه اونون طرفیندن مکتبلرده ایجرا اولونوبدور.

تاماشالاردا اوشاق‌لار اؤزلری ده قاتیلیب و آکتیو رول اویناییردیله. صحنه‌نی دوزلدیب- بزه‌مکده، تاماشادا ایشلنن پالتارلاری تیکمک و ماسکالاری قاییرماقدا حیات یولداشی صفیه خانیم اولدوقجا یاردیم ائیردی. باغچه‌بان، یازدیغی اوشاق شعرلری و تاماشالارینا صفیه خانیمین یاردیمی و امکداشلیغی ایله موسیقی بسته‌له‌ییردی. بؤیوک قیزی ثمین خانیمین سؤیله‌دیگینه گؤره آناسی، اوشاقلیغیندا تارچالماق اؤگروردی و موسیقی ایله تانیشلیغی وار ایدی. (۲) باغچه‌بان اونون یاردیمی و امکداشلیغی ایله قیزلارا مخصوص صنیفلرده درس وئرمکده ده بؤیوک اوغورلار قازانمیشدیر. بو زامان‌لاردا، تبریزین آیدین‌لاریندان بیر نئچه نفرینی امکداشلیغا چاغیریب و قادین‌لارین کیشی‌لر سویه‌سینده تعلیم تربیه آلا بیلمه‌سی اوچون «مکتب نسوان» آدلی قادین‌لارا مخصوص بیر مکتب آچماغا باش قوشموشدور. بو ایشدن اؤترو بیر جمعیت یاراتماغا دا چالیشمیشدیر. آما گئریچی قوه‌لر و تعصبکارلارین قارشیدورمالاری اوزوندن بو ایش باش توتابیلمه‌میش ایدی.

**Təbrizdə uşaqların tamaşası
1926 (1305)**

**Təbriz 1926 (1305)
divarda uşaqların əl
işləri**

**Təbriz, uşaq bağçası 1926 (1305)
uşaqların əl işləri ilə**

تبریزده اولان زامان «فداکار معلم» و «اثرکک خالا قیزی» آدلی تنقیدی تاماشالاری تورکجه و «الفبای آسان» آدلی درسلیگی فارسجا یازیبدیر. باغچه‌بانین اوغلو ثمین بگ اؤز خاطیره‌لرینده آناسی‌نین گنجلیکدن تئاتر ایله ماراقلانماسینی اونون اؤز دیلیندن بئله نقل ائدیبدر: « یئنی یئتمه‌لیک و گنجلیک دؤورونده، قافقازدا ایروان شهرینده یاشادیقدا اؤزئیر حاجی بگوفون «مشهدی عیباد» اوپر تینده اوینامیشدیم. و اونون یازدیغی «آرشین مال آلان» اوپر تینی دفعه‌لرله گؤرموشدوم ... تبریزده اولارکن یاشلی‌لار اوچون تورکجه ایکی تاماشا اثری یازمیشام...» (۳)

ایجتیماعی – مدنی درنگ‌لرین قورماسی

باغچه‌بان (۱۹۲۵) ۱۳۰۴-جو ایلده تبریزده «معلیم‌لر بیرلیگی» و «تئاتر» جمعیت‌لرینی (جمعیت اتفاق معلمین- جمعیت تئاتر) قوروبدور. خلق تربیه‌سی اوچون ان اؤنملی اوجاق‌لاردان بیرى اولان تئاتر ساحه‌سینده یورولمادان ایشله‌ییب مونظم صورتده تاماشالار (نومایش) وئرمکله،

ایجتیماعی چتین لیکلری ایشیقلا ندیرماغا چالیشیدیر. او، «عیبرت گوزگوسو» (آئینه عبرت) آدلی تئاتر آکتیورلار هئیاتینی اصللی عوضولریندن بیر ییدی.

باغچه بان، اوشاق لارین چئشیدلی درس لری راحتجاسینا باشا دوشمه لریندن اؤترو سمعی و بصری (ائشیتمگه و گؤرمگه عاید) وسایط و جیهازلار دوزلدیردی، اونلارین صحیه سی و ساغلاملیغی اوچون الیندن گلنی اسیرگه مه بیردی. تبریز اهالی سی نین بوتون طبقه لری - آیدین لاردان توتמוש کوتله سینده قدر اونا بؤیوک سئوگی بسله ییر، اونا آلقیشلا ییردی لار. او، کیچیک اوشاق لارین مکتبینی اوشاق باغچاسی و اونلارین تعلیم چی لرینی باغچه بان آدلاندیرماق ایسته ییردی، بوندان اؤترو اؤزونون سوی آدینی «باغچه بان» سچمیشدیر.

اؤزونون یازدیغینا گؤره، هئچ زامان سیاسی و حیزبی فعالیت لره باش قوشمامیشدیسدا، ایجتیماعی و مدنی فعالیت لری اوزوندن خلق ایچری سینده سئو یلیردی، بونا گؤره ده پولیس اونا شوبهه لنیردی. آذربایجانین مدنیت خادیم لری و ماعاریف سئور لری اونون صداقتله و تمناسیز قوللوق ائتمه سینگی گؤرور امگی نین قدرینی بیلیردی لار. بوندان اؤترو، باغچه بانلی ایران شورا مجلسی نومیئنده لیگینه کاندید ائتمک ایسته میشدی لار. لاکین او مدنیت ساحه سینده فعالیت ائتمگی اوستونراق ساییب کاندید اولماغا بویون قویمامیشدیر. (۱)

حاکیمیتین اریتمه سیاستی / قارشیدورمالار / ایرانین بیرینجی «دیل سیزلر و ساغیرلار» مکتبی

(۱۹۲۶) ۱۳۰۵- جی ایلده دوکتور محسنی آدلی قاتی ایرتیجاعچی و تانینمیش شوونیست آذربایجانین ماعاریف رییس لیگینه گؤندریلمیشدی. باغچه بان اؤز بیوقرافیسیندا بئله یازبیدیر: «... اونون اکید فرمانی اوزره شاگیردلر، تعلیماتچی لار و مکتبه روجوع ائدن لرله ماعاریف ایداره سی نین امکچی لری، هامیلیقجا بیر-بیرلریله فارس دیلینده دانیشمالی ایدیلر، یوخسا ایشدن چیخاریلا جاق ایدیلر. بونون چتینلیگی و عملده مومکون اولمادیغی بیر یانا قالسین، او، بو سؤز ایله بؤیوک بیر قؤومون حقینی و تاریخی علایقینی دانیردی و آذربایجانلی لارین یوردستورلیک حیسلرینی کیچیلتمکله اونلاری یارالاییردی. دوکتور محسنی نین آذربایجانلی لارلا ایلگیلی یاراماز داورانیشین، تاممیله هیتلترین یهودی لره قارشى یوروتدوگو داورانیشا بنزه تسم، بلکه ده یانلیش اولماسین ... بو گئنیش اؤلکه نین هانکی یانینا باخساق، اورادا یاشایان خلقلین مین ایل لر اوزونوند آنادان گلمه (غریزی) و طبیعی اولاراق اؤز دیلینه، دبینه و رسموتینا آلیشدیغینی آنلاماق اولار. گوج و قولدورلوق ایله، عادت لرینی و دیل لرینی اونلارا اونوتدورماق اولاسی بیر ایش دئییلدیر...» (۱)

[دوکتور احمد محسنی عمادالدوله - ماعاریف ناظیری اولموشدور، (۱۸۷۶-۱۲۵۵- ده خوراساندا آنادان اولوب، تهران، لوندون و پاریسده تحصیل آلمیشدیر]

«... دوکتور محسنی ایشی اورایا دک گتیریب چیخارمیشدی کی، اونون یاراماز داورانیش لاریندان بئزب، جان لاری بوغازلارینا ییغشمیش اهلیدن بیر عیدته سی اونون ائوینی دؤره له ییب داشا باسماقلا جانینا قصد ائتمیشدی لار. تبریزین والیسی اونون جانینی قوروماقدان اؤترو بیر دسته سالدات گؤندرمه لی اولموشدور» (۱)

گونلرین بیرینده دوکتور محسنی، باغچه بانلی چاغیریب و اونون اوشاق لار اوچون تورکجه قوشدوغو شعرلرینه ایراد توتموشدو. شعرلرین سیاسی مضمون داشیدیغینی وورغولامیشدی. اونا سورغو- سؤالا چکه رک «گوموش قفسلی بولبول» شعرینی قوشماقدان نه مقصد گوددوگونو، بولبولون کیم اولدوغونو، گوموش قفس ایله نه یی آنلاتماغینی و گولوستانین شنلنمه سیندن نه آندیرماغینی سوروشموشدو. (شعرده دئییلیرمیش: بولبولون اؤتمه سینگی سئویدیم، اونا گولوستاندان آیردیم، توتوب گوموش بیر قفسه سالدیم. چوخ کئچمه دن بولبول نفسدن دوشدو، من ده هوسیمی ایتیردیم. اونا بیلدیم قفس گوموشدن اولسا بئله، بولبول قفسی سئومز. قفس دوستاغیندا ساخلانماسینا قییمادیم، قاپیسینی آچدیم. بولبولوم قفسدن قورتاردی، سئوینجک جهجه ووروب اؤته رک گولوستانی شنلندیردی.) باغچه بان، حئیوان لارا نیسبت اوشاق لاردا محبت حیسنی اویاتماق قصدیه قوشدوغو باشقا شعرلرینی محسنی یه خاطر لاتمیشدیر. (۱) آنجاق اونا ایناندیرا بیلمه دیکده، محسنی نین گزک دالیجا گزمه سینگی باشا دوشموش ایدی.

دوکتور محسنی قاباجاسینا داوورنامقادان چکینمیردی. باغچه‌بان نچه واختدان سونرا، دیلسیز و ساغیرلار (کارلار و لال‌لار) مخصوص مکتب قورماق فیکرینی دوکتور محسنی‌یه دانیشدیقا، او چوخ باشی سویوقلوقلا دئمیشدی: «بیزه، دیلسیزلر و ساغیرلار مکتبی لازیم دئییلدیر. دیلسیزلرین دیل‌لرینی آجا بیلیمک باجاریغی واریندیرسا، گوجونو، اوشاق باغچاسیندا فارس دیلینی نین یاییلماسی اوزرینه قوی! بو، اوندان یئی‌راق‌دیر. تورک جماعتی‌نین فارس دیلینی اؤگرنه‌سی بیزیم اوچون لال‌لارین دیل‌لنمه‌سیندن واجیب‌راق‌دیر.» باغچه‌بان اونون جاوابیندا دئمیشدیر: «من قوماربا‌ز‌خانا آچماق ایسته‌میرم تا سیزدن ایجازه آلمالی اولام. من، یارین مکتبین کتبه‌سینی یوخاری قالدیراجا‌غام، سیز ده دستور وئرسیز آشاغی ائندیرلر!» (۱) و قاپینی چیرپاراق اوتاق‌دان دیشاری‌یا چیخمیشدیر. نهایت، (۱۹۲۶) ۱۳۰۵- جی ایلهده چئشیدلی موخالیفت‌لره سینه گره‌ک تبریزین انجمن کوچه‌سینده، اوشاق‌لار باغچاسی‌نین یانیندا یئرلشن معروف انجمن عمارتینده ایرانین بیرینجی «دیلسیزلر و ساغیرلار» مکتبینی قورا بیلیمیشدیر. آلتی آی سونرا، انجمن حییه‌طینی دؤشه‌یب تبریزین ماعاریف سئورلری، رسمی مقام‌لاری و خاریجی کونسول‌خانالارین تمثیلچی‌لری قارشیسیندا، باغچه‌بانین تعلیم وئردیگی اوچ اوشاق صحنه‌یه چیخمیشدی‌لار. او گون دام- دیوارا‌وستونده و قونشولوق‌داکی آغاچ‌لارین باشیندا بئله آدام قیمی‌لدایی‌ردی. ایگنه سالماغا یئر یوخ ایدی. خیابانی‌نین نیتق ائتدیگی حییه‌طده، هامی‌نین حئیرتدن برلمیش گؤزلری اؤنونده اوچ اوشاق یازی اوخویور، اونلار (بارماق ایله گؤسترملکه) دیکته اولونانلاری تابلودا یازیردی‌لار. بئله‌لیکله جبار باغچه‌بان ایلك دفعه اولاراق ایراندایلسیزلر و ساغیرلار مکتبی‌نین تملینی قویموش ایدی...

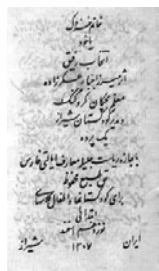
دوکتور محسنی، گیزلتمه‌دن آچیق‌جاسینا اریتمه (آسیمیلاسیا) و اؤنجه‌دن ایشله‌نیلمیش فارسلاشدیرما «سیاستینی» یورودوردو. دموکرات و آزاد‌یخاه شخصیت‌لری ماعاریف ساحه‌سیندن اوزاقلاشدیرماق اوچون وار گوجونو ووروب، الیندن گلنی اسیرگه‌مه‌ییردی. باغچه‌بان دا، آشیری پان ایرانستین سونسوز کینه‌سینه توش گلن معلیم‌لرین ایچریسینده ایدی. (۱۹۲۷) ۱۳۰۶- جی ایلهده دوکتور محسنی، سیاسی سببلر اوزوندن (۴)، باغچه‌بانین آجدیغی «اوشاق باغچاسی»‌نین، پولونو کسب و باسقی آلتیندا اورانی باغلالتدیرمیشدیر و اوزه چیخارتمادان، اونون تهرانا گؤندریلمه‌سینی دوزلتمیش ایدی. باغچه‌بان پارلاق خدمت‌لرینه رغماً و کؤنلو ایسته‌مه‌یه‌رک تبریزی ترک ائتمگه مجبور اولموشدور. (۶-۲)

شیراز: اوشاق باغچاسی و تاماشالار

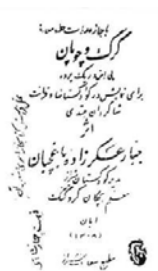
فارس ولایتی‌نین ماعاریف رئیس، کؤهنه دوستو ابولقاسم فیوضات ماجرانی ائشیدجک، اونو شیرازدا اوشاق باغچاسی قورماغا چاغیرمیشدیر. تهراندا نظمییه ایداره‌سی یوبانماسینی گزک توتوب، اونون یولا چیخما (مسافرت) جاوا‌زینا قول چکمه‌ییردی. اونو باشدا دولاندیریردی. باغچه‌بان اعتراض ائتدیکه دؤیولوب سؤیولموش و سرتیب درگاهی‌نین دستورو ایله نچه گون حبس ائدیلمیشدی. (۶-۱) دوستاقدان قورتاردیقدا چوخ چتین‌لیکلر چکندن سونرا اؤزونو شیرازا یئتیرمیشدی. ایشی یوباتمادان هامان ایلهده [۱۹۲۷) ۱۳۰۶] شیرازین اوشاق‌لار باغچاسینی قورموشدور. اوشاق‌لار اورادا، اویناماق، ایدمان ائتمک، شعر و سورد اوخوماق و رساملیق ایله بیرلیکده، تیکیش تیکمک، پالتار یوماق، توخوجولوق، بنالیق و ... کیمی ال ایش‌لرینی ده اؤگرنیردی‌لر. او شیرازدا دا پداقوژی، ادبیات و تئاتر ساحه‌سینده فعالیت‌لرینی دوام ائتدیریردی. اوشاق‌لارا یازدیغی تاماشا اثرلری «قورد ایله چوبان»، «خزوک خانیم» و س. (گرگ و چوپان، خانم خزوک...) دؤنه- دؤنه شیرازین «اوشاق باغچاسیندا» ایجرا ائدیلمیشدیر.

Şiraz 1928 (1307)

خزوک خانم

گرگ و چوپان

Şiraz 1932 (1311)

باغچه‌بان اوشاق‌لارین تعلیم- تربیه‌سی اوصولونو، آچیق‌لارکن بئله یازیب‌دیر: «...اوشاق باغچاسی‌نین اؤزونه مخصوص اویون‌لاری، ناغیل، تاماشا، ماهنی، شعر... و قیساجا دئسک اؤزونه مخصوص مدنیتی واردیر. او زمان‌لار کیمسه‌نین بونلاردان خبری یوخ ایدی، دئمک اولار، بیلکلی تعلیم- تربیه‌چی‌لر بئله، بونلاری دگرسیز، یئرسیز، پیس و مان (عاییب) بیلیردیلر... اوشاق تعلیم آلا‌رکن، اوشاق اویون‌لاری و تاماشالاری‌نین یاردیمی ایله حئیوان‌لارین دونیاسی ایله تانی‌ش اولابیلیر، دئمک، اوشاق، حئیوان‌لاری یامسیلاماق، سس‌لرینی و اویون‌لارینی چیخارتماقلا، اؤگر‌نیر. آمّا والیدین‌لر بونلاری یارامازلیق، ادب‌سزلیک و اخلاق‌دان اوزاق سانیردیلر. اونلار ایسته‌میردیلر بالالاری ایت- پیشیک سسی چیخارتسینلار، و «زاد المعاد» دوعاسی اوخوماق یئرینه، «خزوک خانیم» ین بالا بولانمیش سیچان قویروغو ایله سورمه چکمه‌سی ناغیلنا قولاق آسینلار.» (۱)

شیرازین معاریف سئورلری و مدنیت قوللوقچولاری اونا مینتدار اولدوقلارینی بیلدیرمکدن اؤترو شیرازین اوشاق باغچاسینا «باغچه‌بان» آدی وئرمیشدیلر.

تهران: «دیل‌سزلر و ساغیرلار» مکتبی / یاردیمچی جیهازلار اختیراع ائتمک

نئچه ایل شیرازدا ایشله‌یندن سونرا، ۱۳۱۱ (۱۹۳۲) -جی ایلده باغچه‌بان گیل تهرانا کؤچمه‌لی اولموشدولار. ثمینہ خانیم (باغچه‌بانین بؤیوک قیزی) بو حقدہ بئله یازیب‌دیر: «آتام، تهراندا «...الوثریشلی شرایطین، مادی و معنوی یاردیمین اولمادیغی اوجوندان ایسته‌دیگی پداگوژیک و پسیکولوژیک آراشدیرمالار قورومونو یاراتماق فیکیریندن داشینیپ یاشایشینی تامین ائتمک اوچون سیقارت قاییرما کارخانا‌سیندا ایشله‌مگه باشلامیشدیر.» (۲)

ثمین بیگ (باغچه‌بانین اوغلو) آتاسی‌نین دیلیندن بئله یازمیشدیر: «... قافقازلی ماهاجیرلردن اولدوغوما گؤره پاسپورتوم ماهاجیرلیک پاسپورتو ایدی. اونا گؤره ده مکتب آچماغا جاواز آلا بیلیمیردیم. دؤرد- بئش آی دیدرگینلیکدن سونرا ایشیم بیر یئره چاتمادی و آماج‌لاریمین آردینی توتماق اوچون تهران‌دان دؤنوب قافقازا قاییتماق قرارینا گل‌دیم ...» (۳)

باغچه‌بان، چوخلو چالیشمالاردان سونرا، ۱۳۱۲ (۱۹۳۳) -جی ایلده، قیرخ سککیز یاشیندا اولارکن تهرانین «دیل‌سزلر و ساغیرلار» مکتبینی - ایران یورتداشلیغینی آلان‌دان سونرا- قورا بیلیمیشدیر.

Tehran 1928 (1317)
"Sağırklar və Dilsizlər" məktəbi

Tehran 1929 (1318) yardımçısı
Səminə xanim ilə məktəbdə

Tehran 1954 (1333)

(۱۹۳۵) ۱۳۱۴-جو ایلده دیلسیزلر و ساغیرلارین ائشیده بیلمه‌سی اوچون دیش‌لرین و باش چاناغی‌نین واسیطه‌سیله سس‌لری، فیزیکی جه‌تدن چاتیشمازلیغی اولان اوشاق‌لارا چاتدیران و سئزدیرن بیر جیهاز اختیراع ائتمیشدیر .

اۆز دندىگىنە گۆرە: «اون بئش ياشيندا ايكن قضا باش وئرمكلە، سول قولايغىمدان ساغير اولدوم. واليدئىنيم منى دوكتور يانينا اپارماقدانسا، داوا- دوعا ايله خستەلرە شفا وئرمك ايدىعاسيندا اولان بير سئيدىن يانينا اپاردىلار. عاليجناب سئيد آغا بوتون اون بئش گونو قولايغىما دوعا پوله ييردى و اۆز دندىگىنە گۆرە درمان تۆكوردو. خاطيرىمە گلن درمان لاردان بيرى نفت ايدى! معاليجە زامانى ساعاتى قولايغىمين ديبيندە توتاندا هئچ نە ائشيتمە ييرديم، آما قولايغىما ياپيشديراندا نە ايسە بيرسس گلەمسىنى دويوردوم. سئيد آغا دا ايستەدېگىنە (نذر - نيازينا) چاتمىش اولوردو! بيرگون سولوم اوستە اوزانمىشيدىم، ياستيق ائشيدىن قولايغىمين اوستونو اؤرتموشدو. ساعاتى توتوق قولايغىما ياپيشديراندا، ساعاتدان گلن سسى حيس ائتديم. قيجىقلانيب ساعاتى ديش ليرىم ايله ساخلايب، يوخلادىم. سسىنى ياخشى ائشيدىردىم. نئچە دؤنە يوخلاياندان سونرا دوغرو جاسينا ائشيتمىگىمە ايناندىم. قيساجا دئسم، ائشيدىن قولايغىمين اوستونو قاپادىقدا، ديش ليرىمين ياردىمى ايله ساعاتين سسىنى ائشيدە بيلمىگىمى باشادوشدوم. بو تجروبه نين آردىنجا سئيد آغادان ال اوزوب، اونو بوراخديق! گونلرين بيريندە، «ديلسيزلر و ساغيرلار» تعليم وئررکن بو جريان يادىما دوشدو. اونلارى، ساعاتى ديش لرى ايله توتماقلا يوخلادىم. ساعاتين سسىنى دويوردولار. بو وئرىملى سيناق اوزوندن، اونلار اوچون «سوموك قولاقلىق» دوزلتمك دوشونجه سى بئىنيمە دوشدو...» (۱)

باغچه بان اۆز فعاليت لرى نين دواميندا، (۱۹۴۳) ۱۳۲۲- جى ايلده تهراندا، «ديلسيز و ساغير اوشاق لاردان حيمايە جمعيتىنى» نين تملينى قويموشدو.

«زبان» (دیل) و «بهار کودکان» (اوشاق لارين يازى) درگى لرى

(۱۹۴۳) ۱۳۲۰- جو ايلده موفتيق دؤولت لرين قوشون لارى ايرانى ايشغال ائتديلر. اينسانيت و آزادليغين قنىمى، رضا خان ميرپنجى، پهلوى لقبى ايله شاه ائدن ياداللىلر، اونو تاختدان يئره ساليب اوزدن ايراق سورگونه گؤندرديلر. نيسبى آزادلىق لارا مئيدان آچيلدى. باغچه بان يارانان الوئريشلى فورستى ايتيرمه دن درگى چىخارماغا ال آتدى. (۱۹۴۴) ۱۳۲۳- جو ايلين قيشيندا، تهراندا معلم لره مخصوص «زبان» («دیل») دئمکدير و معلم لرين دانیشان دىلى اولماسينا ايشاره دير) آدلى آيلىق بير درگىنى يايماغا باشلايا بيلدى. دوكتور هشترودى ايله احمد آرام دا يازى لارين يير- يغيشيندا و درگى نين يازچيسى كيمى اونا ياردىم ائديرديلر. درگى معلم لرين حقلرينى مودافيعه ائيدردى، باغچه بان دئيردى «معلم چىلىك بيزيم مراميميزدير!» (مذهبيميزدير) «زبان» درگىسى آزادلىق جبهه سى نين اعضاسيندان ايدى. ايجتيماعى مۇوضوعه لارلا ماراقلانيب اۆلكه نين داخىلى و خاريجى سياست لرينى آچىقلاماغا چاليشيردى. معاريف تشكىلات لارى نين چاتيشمازلىق لارينى آچىق جاسينا و كسگين ليكله تنقيد ائيدردى. معلم لرى آرخاداشليغا و البيرليگه چاغيريردى. اونلارى صنيف اولراق بيرلشديرمگه چاليشيردى. درگى بوتون ايالت لرده معلم لرين سؤگى سىنى و سايقى سىنى قازانمىشدى...

آمريكادا دوكتوراسىنى آلماش معاريف ناظىرى نين فيكرينجه، باغچه بان تحصيلات تسيز (تحصيلات مدركى اولمايان)، شاهليغين ضيدى، كومونيست و توده چى نين بيريسى ايدى و اصلينده ايرانلى دئييل، قافقازلى ماهاجيرلردن ايدى. باغچه بان اونون قارشىسندا اوزون و ديش سينديريجى يازى ايله «زبان» درگىسينده چيخيش ائتميشدير:

«... آغاي ناظير! من فيلانكس لر كيمى بئرلينده اولماميشام و پارسدن گلەمەيشم، من موسكوايا گئديب و لوندوندا قاييتماميشام، من سيزين تاينى نيز آمريكا يئميشى دئييلم.

سيز ناظير ايكن، من سيزينله بو موجدائيله نى ساده بير معلم اولراق باشلاميشام. آما منيم تعليماتچىلىق مسلكيمده (مذهبيمده) قورخاقلىق و ديزچؤكمك دؤنوكلوك (كافيرليك) دئمك دير. من قويون كيمى طولمون، تاپدالانمانين و يالانين قارشىسندا باش اگيب، سوسا بيلمرم. بئله ائتسم، مندن تعليم آلانلار دا قويون خويونو منيمسه يه جكلر. طولمه قارشى موباريزه ده كيمسه منله يولا دوشوب آياقلاشماسا، اؤزوم تك باشيما يوللانمالى يام. يالنيز قالسام بئله، باشقالارى نين قاباغا دوشمه سىنى گؤزلەيب، سونرا اونلارين آردينا دوشمگى، باجارا بيلمرم. معلم لر يالان و طولمه قارشى گئدن دؤگوشون اؤن سىرالاريندا دورماليدىرلار. گر كمز آيرى لارى نين قاباغا دوشمه سىنى گؤزلەيسنلر، اؤزلرى يولا دوشمه ليدىرلر...» (۵-۴)

باغچه‌بان، «میرزا حسن رشديه» و جليل محمد قوليزاده كيمى، جمعيتين ايصلاحى و اينكىشافيندا ماعاريف و مدنيتين بۇيوك و اۇنملى رول اويناماسينا اينانيردى. بونا گۆره ده معلملرلر بونونا دوشن وظيفه‌نى چوخ اهميتلى سايردى. زبان درگىسى نين ايلك سايبى سى نين اوز قابيغىنى «وطن دىلى» درسلىگى نين موليفى، ايراندا ايلك مودرن مکتبىن (مدرسه‌نين) قوروجوسو و ايلك اوشاق شعرى نين قوشانى ميرزه حسن رشديه‌نين شكلى بزميشدير. درگيده رشديه‌نين حيات و فعاليتلرينه گۆره يىترلى معلومات و ئريلميشدير. باغچه‌بان، رشديه به بۇيوك سايقى و حۇرمت بسله ييردى: «... ميرزا حسن رشديه منيم باشيمى اوجالديب ايلك دفعه «ديلسيزلر و ساغيرلار» مکتبىنه بويوروب گلنده، قويدوغو امكلره و چكديگى آغريلار شاهيد اولاراق دئيه بير مکتوبو منه گۆستردى. بو يازى اوستادين تعليم و ئردىگى بير نفر گۆزو توتوق (گۆرمز- كور) شخصين يازيسى ايدى... ماعاريف ناظيرلىگى رشديه‌نين ۲۲ ايل ليك امگى نين قدرىنى بيلمه‌دى و اونا گۆزو گۆرمزلر (كورلار) مکتبىنى آچماغا گۆره يارديم ائتمه‌دى...». «... مرحوم رشديه آپارديغى موباريزه‌ده بير چوخ چتين ليكلر و آراكسمه‌لر ايله اوز اوزه گلميشدير، اونا ياپيشماز تۆهمتلر ده ياخيلميشدير» (۴-۵)

(۱۹۴۵) ۱۳۲۴- جو ایلین یازیندا زبان درگىسى نين جنبنده، «بهار کودكان» آدلى اوشاق درگىسىنى نشر ائتمگه باشلاميشدير. درگيده، شيفاهى خلق ياراديجيلىغى (فولكلور) سپكى و ديليندن اولدوقجا يارارلاناراق تربيه‌وى و تنقيدى اثرلر درج انديردى. باغچه‌بانين ايجتيماعى باخيشلارى «زبان» درگىسى كيمى بورادا دا قاباريقجاسينا گۆزه چارپيردى. اؤرنك اوچون «دوه‌نين بيرى بير قيران» (شتر يكي يك قرانه) آدلى، فولكلوريك ادبيات ساياغى يازديغى رسملى تنقيدى حكايه‌ده بئله يازميش ايدى: «...بير گون كرلايى روستم عمى‌يه، ايكي اوغلونون رضاشاهين ساراينى تيكمگه بييارليغا آپاريلماسىنى بيلديرديلر. كرلايى روستم و خوجسته خانيم او گوندن سونرا بير ده بالالارى نين اوزونو گۆره بيلمه‌ديلر. ديبده، اوچ ايلدن سونرا، كرلايى عمى‌يه اوغلانلار يىن وى خبرىنى گتيرديلر. شاهين نؤكرلى اولنلارى شاللاق آلتيندا محو ائتميشديلر...» (۴)

«ديلسيزلر و ساغيرلار» ين تحصيل پروگرامى، اوجاغى، معلم بئجرمه كيلاسلارى / كودنا / دوستاق / توركيه سفرى

(۱۹۴۹) ۱۳۲۸- جى ايلده باغچه‌بانين يازيب حاضيرلايدى «ديلسيزلرين» بئش ايلليك تحصيل دؤوره‌سى نين نيظامنامه‌سى و پروگرامى تصديق (تصويب) ائيلميشدير. ايكي ايل سونرا (۱۹۵۱) ۱۳۳۰- جو ايلده «ديلسيزلر و ساغيرلار اوجاغى» نى قوروب و ساغيرلارين تعليمى اوچون معلملر تربيه ائتمك كيلاسىنى اؤز مکتبىنده داير ائده بيلميشدير.

دربارين خيانتى و البيرلىگى ايله آمريكا و اينگيلس دؤولتلىرى نين (۱۹۵۳) ۱۳۳۲- جى ايلده مورداد آيى نين ۲۸ ده يولا سالدىقلارى چئوريليشده (كودتا دا) آلتيمش سككىز ياشلى باغچه‌بان دا بوتون عايله‌سى ايله بيرليكه توتولوب (۲) و بير سوره خرم آبادين فلک الافلاك قالاسيندا دوستاق اولونموشدور. باغچه‌بانين اؤزونون و ورغولاديغينا گۆره او، سياسى حيزبلرده عضو اولماميشدير. (۱) ** آنجاق، ايجتيماعى مساله‌لرده آكتيو اولماسينا گۆره پوليسين نظرينجه گۆز آلتيندا ساخلانمالى آداملاردان ايدى. دئييلنلره گۆره توتولماسى نين سببلريندن بيرى ده صولج جمعيتينه قاتيلماسى ولا بيلردى. او زينداندان قورتاردىقدان سونرا يئنه ده مدنى و ايجتيماعى ايشلىرى نين آردىنى توتوموشدور.

توركيه‌نين «ديلسيزلر و ساغيرلار» مکتبلىرى نين تجروبه‌لرله تانيش اولماق اوچون (۱۹۵۸) ۱۳۳۷- جى ايلده توركيه سفرينه چيخميشدير. گۆروشدن سونرا، «ديلسيزلر و ساغيرلار» اوچون معلملر تربيه ائتمه كورس‌لارى نين آردىنى توتماق ضرورتىنى داها آرتيقراق حيس انديد و ايشين داليسىنى يئنيدين توتوموشدور.

عۇمرونون سون ايل لرينده، (۱۹۶۴) - ۱۳۴۳ - جو ايلده معلم لر اوچون «ديلسيزلر و ساغیرلارلا تعلیم وئرمک مئتودو» (روش آموزش کرو لاله) و ساغیرلار اوچون «حساب» کیتابینی (کتاب حساب)، یازمیش، ایجتیماع خادیم لری نین و یاخشی آدام لارین خیدمت لری نه سایقی گۇسترمک اوچون «سلام جمعیتی» (گرامیداشت یا جمعیت سلام) آدلی درنگی قورموشدور.

جبار باغچه بان صولج سئور، آزادیخاه و هومانیتست بیر اینسان ایدی. عۇمرونون سونونادک اوشاق لار، دیلسیزلر و ساغیرلارین تعلیم - تربیه سی و ساغلاملیغی اوغروندا یورولمادان موباریزه ائتمیشدیر. او دئییردی: «مینم مکتبیمین قاپیسی هئچ واخت یوخسول اوشاق لارین اوزونه باغلانمایاقدیر. اوشاق لارین مالی دوروم لاری، ملیت و ایرق لاری، دین و مذهب لری، مینم مکتبیمه داخل اولوب - اولمامالارینا هئچ زامان مانع تۇره تمه ییب - تۇره تمه یه جکدیر. مکتبیمده تحصیل آلمانین یالنیز شرطی، اوشاغین ساغیرلیغی (کارلیغی) و اوندان ایره لی گلن دیلسیزلیگی دیر (لال لیغی) ...» (۴)

جبار عسگرزاده باغچه بانین بدیعی یارادیجیلیغی

باغچه بان، ایجتیماعی چالیشمالاری ایله یاناشی، معاریف و مدنیت (ادبیات، اینجه صنعت و تئاتر) ساحه لری نه ده فعالیت لری نه دوام ائتدیرمیش، ایراندا اوشاق ادبیاتی نین ایلک مولیفی، ناشیری و رسامی اولوبدور. او، اوشاق لارین پسیکولوژیک عالمینی دریندن تانی ییردی. اونلارین گۇزو ایله دونیانی سئیر ائدیپ و آغیر یونگول ائتمگی باجاریردی. اوشاق لارین باشا دوشه بیله جگی دیلده یازیب یاراتماق اونون قاربایق خصوصیت لری نین بیری ایدی. اونون چوخ جهتلی یارادیجیلیغی - پداقوژی، شعر، اینجه صنعت، موسیقی، مدنیت و صحیه ایله سیخ باغلی ایدی.

تورک، فارس و روس دیل لری نی بیلیردی و اثرلری نی تورکجه و فارسجا یازمیشدیر. یازی لری نی و لیریک شعرلری نی «ج. عسگرزاده»، «عاجز»، «باغچه بان» آدلاری ایله، ساتیریک شعرلری نی ایسه «محکمه پیشیگی»، «نوختاسیز»، «لئیلگین یووادییی سی»، «موللا هارای» «آناش قورباغا»، «قورباغا»، «حاجی لئیلک»، «مقلد»، «لک لک» و س. تاخما آدلار ایله چاپ ائتدیریبیدیر. (10-12)

«اونون تئاتر، شعر و اوشاق ناغیل و حکایه لری موضوع لاریندا ۹ جیلد فارسجا اثری چاپ اولونموشدور. پداقوژی، دیلسیزلر و ساغیرلارین یازیب - اوخوماسی و تعلیم - تربیه سینه دایر ایسه ۱۳ اثری نشر ائدیلیمیشدیر.» (۲) اوجومله دن دیر: «آدمی اصیل»، «اسرار تعلیم و تربیت»، «الفبای آسان»، «الفبای باغچه بان»، «روش آموزش کرو لاله»، «زندگانی کودکانه»، «من هم در دنیا آرزو دارم»، «زندگی نامه جبار باغچه بان» و سایره ... (۱۹۷۰) ۱۳۴۹ - جو ایلده «دوینا اوشاق کیتاب لاری شوراسی»، باغچه بانین اوشاق لارا یازدیغی «بابا برفی» آدلی کیتابینی «اوشاق کیتاب لاری نین ان یاخشی سی» کیمی سئچمیشدیر. (۱۹۵۸) ۱۳۳۷ - جی ایلده باسیلان «باغچه بانین روباعی لری» (رباعیات باغچه بان) اونون حیات فلسفه سی و دوشونجه طریزینی ایفاده ائدیر. «دوغرو اینسان» (آدمی اصیل) آدلی اثرینده، خلقین اوغروندا سئوگی ایله قویولان امگی، آداملیغین اؤلچوسو سانمیش، اینسانا یاریان امک اولاراق، دگرلندیرمیشدیر. او دئییردی جمعیت، اؤز خادیم لری نین، مدنیت قوللوقچولاری نین و یاخشی آدام لارین امکلری نین قدرینی اونلارین ساغلیقلاریندا بیلمه لیدیر و اونلار دورارکن آغیرلانمالیدیرلار.

«... باغچه بان آذربایجانا و آنا دیلینه اؤرکدن وورغون ایدی. الینه دوشن فورصتده سئوگی سینی گؤسترر ایمیش.» (8) عؤمرو بویوجا، پهلوی لیرین دیکتاتورلوغو آلتیندا آذربایجان تورکجه سینده یازدیغی اثرلرینی، بونا شاهد چکمک اولار. ثمینہ خانیم «شرق» درگیسی ایله دانیشیغیندا موخبیرین «آتا- آناسی نین فارس دیللی اولوب- اولمالارلی و یاخود فارسجانی قافقازدا اؤگرنمه لری» سؤالینا جاواب وئررکن بئله وورغولایبیدیر: «بوخ، اونلار همیشه بیر- بیرلرله تورکجه دانیشاردیلار. آتاجاق آنام ایستانبولون آیا صوفیا مچیدینده، آتام ایسه موللاخانادا بیر قدر یازیلی (ادبی) فارسجانی و قورآن اوخوماغی اؤگرنمیشدیلر. آما فارسجا دانیشمازدیلار. گئرچکدن فارسجا دانیشا بیلمه لری ایرانا کؤچوب شیرازا گئتدیکلریندن سونرانیدیر...» (۲) او دؤورون ژورنالیست لریندن بیر، باغچه بانین آذربایجان نهضتی حقیقینده جوشغونلوقلا چیخیش ائتمه سینی نقل ائدیبیدیر. ***

اونون، (۱۹۵۳) ۱۳۳۲-جی ایلین کودتاسی نین آردینجا گلن آغیر و بوغونتولو ایل لرده، قوجالیق بیلمه دن «حیدربابا» آدیله قورولموش میلی- مدنی درنکده چالیشماسی، میلی- مدنی وارلیغیمیزا و آنا دیلیمیزه بسله دیگی سئوگی نین درینلیغینی گؤستریر. دوکتور سلام اوللاه جاوید «دوستلار گؤروشو» آدلی کیتابیندا درنگین فعالیت لریندن یازاراق چوخ حؤرمته باغچه بانین آدینی چکیبیدیر. اونون حیاتیندان و چالیشمالاریندن ییغجام اولاراق دانیشیب و حیدربابا پوئماسینا یازدیغی نظیره نی کیتابیندا وئربیدیر. (6)

دوکتور فرزانه نین فیکرینجه *** «...بو اوجاغین او گونکو آغیر و تهلوکهللی شرایطده ایشه باشلاماسی نین، بوتون چتین لیکلر و اوغورسوزلوق لارلا برابر، میلی- مدنی وارلیغیمیزدا درین و اونودولماز ایزی و تاثیر اولموشدور... درنکده ایشتیراک ائدنلرین اساس وظیفه سی، ... گئت- گئده داها دا گئنیش لنمیش و بیر سیرا دیلچیلیک، فولکلور آراشدیرمالاری و نظم- نثر اثرلری نین اورتایا چیخماسینا یول آچمیشدیر...» (۷)

باغچه بان گنجلیگینده «موللا نصرالدین» مجموعه سی نین آردیجیل امکدashi اولموشدور. اوسته لیک، قافقازدا چیخان تورکجه درگی و مجموعه لرده ، او جومله دن تیفلیس ده، باکی دا، ایروان دا نشر اولونان «تارتان- پارتان»، «زنبور»، «کلنیت»، «مزه لی»، «بابای- امیر»، «بهلول»، «رنجبر»، «زنگی»، «قیزیل شفق» کیمی درگی و قزئت لرده ساتیریک شعرلر و کسکین پوبلیسیستیک (ایجتیماعی- سیاسی یازی) مقاله لرله چیخیش ائتمیشدیر. ایرواندا «لک لک» درگی سین یایمیشدیر. (۱۰-۱۲)

تورکجه اثرلری ۱۲ جیلددیر. (۲) او جومله دن دیر «قیزیللی یاپراق»، «بایرامچیلیق»، «خور خور»، «اثرکک خالاقیزی یا گول صنم»، «فداکار معلم»، «جهانگیرلیک نمایشی یا خود تیمورلنگ، بیر پرده وحشتلی فاجعه (تاماشا)»، «شیخ شامل نهضتیندن (تاماشا)»، «پروانه نین کتابی»، «شهریارین «حیدربابا» اثرینه نظیره و «آذری خیام» آدی ایله نشر ائتدیگی خیامین روباعی لری نین تورکجه ترجمه سی... (باخ: اؤرنک لر)

سون آن لاریندا

میرزه جبار عسگرزاده باغچه بان (۱۹۶۶) ۱۳۴۵-جی ایلین آذر آیی نین ۴-ده ، تهراندا یاشارکن وفات ائتمیشدیر. اونون مزاری «شهر ری» ده ابن بابویه مزارلیغیندادیر. اونون آدی همیشه خلقیمیزین بؤیوک هومانست و پداقوق اوغلو کیمی سونسوز حؤرمته یاد ائدیله جکدیر! او، عؤمور بویو دیلسیزلرین دیل آچماسینا چالیشمیش دیسا دا، اؤزو دونیادان دیلی باغلی گئتمیشدیر.

باغچه بانین بؤیوک اوغلو، گؤرکملی موسیقیچی و اینجه صنعت خادیمی ثمین باغچه بان، آتاسی نین حیاتی نین سونکو آن لارینی آتاسی حقیقینده یازدیغی «چهره های ازیدرم» آدلی بدیعی اثرینده بئله جه سینه وصف ائدیبیدیر:

«آذر آبی نین بئشینجی گونو ایدی. ثمین و پروانه گنجی خسته خانادا آتامین باشی اوسته کئچیرمیشدیلر. گون اورتادان سونرا من ائولین ایله خسته خانایا گلدیکده اونلار ائوه قاییتدیلا. ...ائولین یاتاغین قیراغیندا اوتوروب آتامین الیندن توتوب و تومارلایاراق سوروشدو: «بابا، ایسته ییرسینیز سیزه تورکجه بیر ماهنی اوخویام؟» آتام لاپدان اؤزونه گلدی. سانجینی اونوموشدو. وار گوجونو ییغراق دیکتله قولاق آسیردی. آغریدان و جوشغونلوقدان تیره یین بیر سسله دئدی: « اوخو ائولین... اوخو... اوخو...»

ائولین باشینی اونون باشینا یاخینلاشدیراراق آتامین ائشیده بیلجهگی ان سونونجو ماهنی نین ان سونونجو سؤزلرینی، موسیقی یارادیجیلیغی نین ان سونونجو زیل - بملرینی اونون قولاق لارینا آخیتدی.

اود، یاخیلار،

یانقی سینی قازان بیلر.

بولبولون چکدیگین

گول نه بیلیر،

خزان بیلر.

خسته بیلیر، گنجه لری نه لر چکر.

لئیل! بو آغرینی، یازان بیلر!

ماهنی قورتاردیقدا آتام دیکسینیب یوخودان آیلان لار کیمی، اؤزونو اله آلیب شعرین سون سطرلرینه اعتیاضینی بیلدیردی. سانجیدان سسی تیره ییردی. سؤزونو دئمگه تلسیردی: جانیم، ائولین، ائولین... «یازان بیلر!» یانلیشدر، کیمسه بو آغرینی منیم آدیما یازما یبیدیر. «چکن بیلر!» دوز گوندور. ماهنی نین سونکو سطرلرینی بئله اوخومالیسان:

خسته بیلیر گنجه لری نه لر چکر.

لئیل! بو آغرینی، چکن بیلر!

ایکیندی چاغی ثمین ایله پروانه گلدیلر. ائولین ایله من ائوه قاییتدیق. تېلفون زنگ چالاندا، ائوه تزهجه یئتیشمیشدیک. قولاقلیغی گۆتورن کیمی باجیمین سسینی تانیدیم، آنجاق سسی دگیشمیشدی. توتغون ایدی... یاغمورلو ایدی... آتام اؤلموشدو». (۳)

یازینی حاضیرلایان: ممی (محمدرضا) الاردیلی

قیدلر:

باغچه بان گیل: جبار (عسگرزاده) باغچه بان و حیات یولداشی صفیه خانیم میر بابائی، ثمین و پروانه خانیم (قیزلاری)، ثمین (اوغلو)، ائولین خانیم (ثمین بگین حیات یولداشی)

***- میرزا قافار خان زونوزی (سیاهپوش):** حاج حسن اوغلو میرزا قافارخان زونوزی آدلیم مشروطه اینقیلابچیسى، (۱۳۰۰ هجری قمری ایلینده) زونوزدا آنادان اولوبدور. ایراندا بوغونتو و ایشسیزلیک اوزوندن آرازین او تایینا کؤچوب، مشروطه حرکاتی باشلادیقدا گئری قاییتمیشدیر. او حیدر عمو اوغلونون قیزغین طرفدارلاریندان ایدی. حیدرخان ایراندان چیخاندان سونرا قارا گئیینردی، بونا گؤره سیاهپوش آدلانمیشدیر.

قافارخان بۇيۇك ناطيق، يازىچى و شاعير ايدى. چاغداش لارى (او جومله دن باغچه بان) اونون قورخماز و جوشغون بير اينقىلابچى اولماسى حقينده حكايت لار ائتميشلر. (باخ: **اۆرنكلر**) كسروى نين يازديغينا گۆره (اون سككىز ايل آذربايجان تاريخى) ۱۲۸۶-جى ايلده تيريزده مقصوديه محله سى نين مئيدان مچيدنده اتابك اعظمى اۆلدورن تيرزلى عباس آغا صرافين ياسىنى ييغيشديراندا چيخيش انديب و آشاغيداكى شعرى اوخوماقلا خلقى جوشدورموشدور:

آرخاداش لار، هاراي سالين، جوشه گل سين كاينات
تا جهانه ثابت اولسون، بيزده كي عزم و ثبات
ذلته عمده مرجح دير شرفلى بير ممات
ملته لازم دگيلدير، بئيله افسرده حيات
ظلم و استبداد دۆرى درد و ياس ايامى دير
آرخاداش لار، قان تۆكون، قان تۆكمگين ايامى دير

اۆلومدن جان قورتاريب بير سوره عوئمانلى يا كۆچموشدور. ايستانبولدا نوروللا خان يئكانى ايله بيرگه چاليشميشلار. ايرانا دؤندوكدن سونرا ژاندارم صاحب منصبى اولراق ايشله ييرميش. ۱۲۹۸-جى ايلده ماژور اولاركن آذربايجاندا ايكنجى يئنى اوصول اوزره قورولان مكنبى تعصوبكارلارين قارشيدورمالارينا باخمايارق زونوز شهرينده آچميشدير.

كسروى يازير:..سردار معتضد (آذربايجان واليسى نين مووقت اولراق جانشينى و قوشون باشچى سى) سربازلارين گئيم لرى و آيلىق لاريندان اوغورلايرميش، اونلارين سايبى سىنى اولدوغوندا چوخ گؤسترمكله آرتيق قالان چۆرك پول لارنى دا اۆزونه گؤتورورموش...ايشين اوستو آچيلميشدى سا دا، چكىنميردى. سربازلارين چيلپاق و آج يالاواج دولانمالارنى، اوزونه گتيرميردى. مشروطه (حر كاتى) باشلاتقيجى نين آدليم دؤگوشچوسو و ياخشى ناطيق، اوردو ماژورو، زونوزلو ميرزا قافارخان (۱۹۱۹) ۱۲۹۸-جى ايلده سربازخانايلا گؤروشله گليز. سربازلار اونون قاباغىنى كسيب، آج و اگنى يالين اولمالاريندان گيللى لنيزلر. قافارخان بير سؤز دئمهدن سربازخانانين اورتاسيندا هوندور بير يئرين اوستونه چيخير. سانكى قبرستانلىغا گيرميشدى، اوجا سس ايله «اللهم اغفر للمومنين والمومنات» دوغاسىنى اوخويور. سونرا اوزونو دؤوره سينه ييغيشميش سربازلارا دوتوب دئير: سوروشاجق سىنيز، بوراسى قبرستانلىق ديرمى؟! بىلى بورا قبرستانلىق دير، سىزلر ده اونون اؤلورلى سىنيز. دئير سىنيز گئيمىنيز يوخدور، اۆلويه گئيم نه گر ك؟! باشماغىنيز يوخدور، اۆلويه باشماق نه گر ك؟! سىزلر اۆلمه ميش سىنيزمى؟! پولونوزو يئين، سىزلرى چيلپاق ساخلايان يالقيزين بيريسى دئيلديرمى؟! ديرى اولسايدىنيز، دوتوب سورويه- سوريه گتيريب حقيقنىزى اوندان آلاردىنيز! سربازلار، بوسؤزلرين اثرينده سردار معضدين ائوينه سارى اؤز قويدولار، حسابدارى مرآت السلطنه ايله بيرليكده چوخ ذليل حاليندا گتيريب سربازخانادا ساخلاديلار... بوھنگامه نين ايچينده، قافارخانى گؤندرن سردار انتصار اؤزونو يئتيريب اونلارى ديله توتور، معتضد ايله مرآت السلطنه نين ايشلرني نه يئتشمگه سؤز وئير، اوچ گون ايچينده سربازلارين يوبانميش جيره لرىنى وئرمگه و آيلىق لارنى اؤده مگه بويون اولور. بئله ليكله ده قوپموش فيرتينانى ياتيردير...

آرتيق، ۱۲۹۹-جى ايلده انگيليس آل آلتى لارى نين كودتاسى حياتا كئچيميشدى و رضاخان حؤكومتى فورمالاشماغا باشلاميشدى و بئله داورانىشلار و اينقىلابى ايشلر يئر يوخ ايدى. بو زمان لار قافارخان ژاندارم ماژورلوقوندا (سرهنك) چيخاريليپ، تهراندا پينه چيلك ايله ياشايدى. او ايرى خط ايله دوكانين كتبه سينده يازديرميشدى:

« دونين سرهنكى، بوگونكو پينه چى، ميرزا قافار زونوزى » (سرهنك ديروزى، پينه دوز امروزى، ميرزا غفار زونوزى). بونو رضاخانا چوغول لايرلار. او قافارخان ايله دانىشاندا سونرا، اوزده اونو ايشدن چيخاران لارى توپارلاييب يئيدن ايشه گؤتورولور. باشقا روايته گۆره درجه سىنى آزالديب و اوندان ايسته يير كى دينمز سؤيله مز ساغيركىمى باشىنى سالسين اؤز ايشينه و آيرى ايشلر قاتيلماسين. ۱۳۱۳-جو ايلده ميرزا قافارخان سس سىز- سووسوز مشكوك بير حالدا زهرلنپ محو انديلير. (صمد سردارى نيا: **كتاب «مشاهير آذربايجان»**)

<http://zunuz.blogfa.com/post/18>

***- ميرزا نوروللا خان يئكانى** - نوراللا خان يئكانى (۱۲۵۸-۱۸۷۹) ايلده مرندين يئكانات بؤلؤگونده آنادان اولموشدور. گنجليگينده يئرلى فئودال لارين ليندن و ايش داليجا او تايا كئچميشدير. اورادا اولاركن زاوودلاردا و معدن لرده ايشله ييرميش. ۱۹۰۰-جو ايلده نريمان نريمانوفون يارديمى ايله قورولان «ايجتيماعيون عاميون كوميته سى» نين مركزى كادري كيمى چالشميشدير. اينقىلابى حركاتين گوجلنمه سى ايله تيريزه گليب على مسيو و شئخ محمد خيابانى ايله گؤروشوب دانىشديقدا سونرا، باشقا آكتيولرله بيرليكده، (سونرالار «غئيبى مركز» آديله تانىنميشدير)، تيريزين «ايجتيماعيون عاميون» حيزبى نين تملينى قويموشدولار. مشروطه حركاتيندا فدائى باشچيسى كيمى ستارخانين سيلاحداش لارى سىراسيندا دؤگوشموشدور. شئخ محمد خيابانى باشچىلىق ائدن آزادىستان حركاتيندا فعالجاسينا ايشتيراك ائتميشدير. يئكانى، حركاتى باشچىلىق ائدن كادرلارين ايچريسينده يوخسول لارين تمثيل چيسى ايدى. خيابانى اۆلدورلندن سونرا حبسه آلنيدير. بير عيده قاباقجيل آدام لارين يارديمى ايله دوستاقدان قورتاريپ. خوراسانا گئديپ و اورادا «ملى كوميته هه آپاريليدير. كولنل محمد تقى خان پسيان باشچىلىق ائتديكى عوصياندا يئكانى ده ايشتيراك ائتميش اولور. عوصيان ياتيريلاندا سونرا آذربايجان- ياشادىغى كنده قايتميشدير.

تبریزده لاهوتی باشلادان حرکاتا قوشولوب و یئینیدن حبسه آلینیر. اوزون مودت زبنداندا ساخلادیقدان سونرا یئکاناتاندا باشقا بیر یئره گئتمه مک تعهدی آلیب و اورادا نظارت آلتیندا ساخلاتیلیر. کئنده اولدوغو زامان مکتب آچماق و کئدلی لر آراسیندا آزادلیق افکارینی تبلیغ ائتمکله موبارزه سینه دوام ائتدیریدی.

۱۳۲۰- جی ایلدن مرنده، خوی و سلماس بؤلگه لرینده توده حزبی نین تشکیلاتلارینی یارادیب و بیرینجی آذربایجان ایالتی کونفرانسی نین جلسه سینی آچیبیدیر.

۱۳۲۴- جو ایله آذربایجان دموکرات فیرقه سی یاراناندا سونرا آذربایجان دموکرات فیرقه سی نین بیرینجی قورولتایینا نواینده، مرکزی تفتیش کومیسینونا عوضو، میلی کونفره نین نواینده سی و میلی موسیس لر هئباتی نین عوضو سئچیلدی. میلی حؤکومتین تدبیرلری و هابئله یئکانی نین تدبیرلری نتیجه سینده خوی شهرینه لوله کشلیک ائدیلیب سوچکیلدی، یئتیم اوشاق لار اوچون تربیه ائوی تشکیل ائدیلدی و شهرده یئنی مکتبلر آچیلدی...

میلی مجلسین تشکیلی زامانی آذربایجان میلی مجلسینه نواینده سئچیلیمیشدیر. داخيله ناظرلیگی نین معاوینی و میلی حؤکومتین قراری ایله اورومی شهرینده نظمییه ریسی وظیفه لرینده ایشله میشدیر. مرکزی دؤولت آذربایجانا قوشون یئریدیب و اورانی ایشغال ائندن سونرا، محمدرضا شاهین جزا دسته لری قوجامان اینقیلاچی یا دیوان دوتوب اولمازین ایشکنجه لر و فرمیشلر. یئکانینی دار آغاجی نین آلتینا گتیررکن اونون دابانلارینا وورولموش میخلارین یئریندن هله ده قان آخیردی.

سلام اولسون نوراللا خان سرهنکه
سیغال وئردی اؤز آتیینان، توفنکه
وطن صحنه سینده او گیردی جنگه
ایگیلر یئری سن، سن قالداغی (اورمیله آشیق علی عابدینی)

ستارخان ائیلهدی فندی
سرکرده لرین ایچینده
نوراللا خان دوغراد قندی
یاشاسین حافظ افندی (خلق قوشمالاریندان)
(آذربایجان دموکرات فیرقه سی نین نشری: آزادلیق یولونون موباریزلری / عبدالحسین ناهیدی آذر: سه مبارز مشروطه)

***- ابولقاسم فیوضات** - ۱۲۶۷- جی ایده تبریزده آنادان اولوبدو. گنج یاشلاریندا معلیم چیلیگه باشلایبیدیر. «تجدد» قزئی نین یازچی سی و بیر سوره مودیری ایدی. آزادستان حرکاتیندا فعالجاسینا ایشتیراک ائدیبیدیر. ابولقاسم فیوضات دا یئکانی و محمد تقی رفعت کیمی خیابانی نین باشچیلیگی آلتیندا قورولان (۲۰ نفره یاخین) رهبرلیک هئیاتینده ایشتیراک ائدیردی و معاریف ریسی ایشله ییردی. خیابانی اؤلدورولوب و حرکات تاپداناندا سونرا، باشچی کادر و خیابانی نین مشاوری اولماسینا باخمایاراق نهضت حقینده سوسان آدم لاردا بیری اولموشدور. سونرالار. تبریزین معاریف ایداره سی نین ریسی اولوبدور و تبریزده ایلک پئشه مکتبی نین اساسینی نجارلیق و نقاشلیق کیلاسی دایر ائتمکله قویوبدور. شیرازین معاریف ریسی اولارکن باغچه بانین یاردیمی ایله شیرازین اوشاق باغچاسینی قورموشدور. (عبدالحسین ناهیدی آذر: جنبش آزادستان)

**** - (۱۹۴۸) ۱۳۲۷- جی ایلین بهمن آیی نین ۱۵ ده شاهین جانینا قصد ائیلندن سونرا، مدعی العمومون ایستگینه گؤره شوبهه لندیکلری آدم لار ایچریسینده باغچه بان دا، توتولموشدور. (کتاب «یادداشت های قاسم غنی» جلد ۳)**

**** - «سیر کمونیزم در ایران» آدلی کیتابدا بئله بیر قئید وار: ۱۳۲۱- ده تهراندا، حزب توده نین بیرینجی ایالتی کونفرانسیندا ایشتیراک ائتمیش غئیر حزبی لردن بیری ده جبار باغچه بان ایدی... او اؤز چیخیشیندا روسیه یه (شوروی یه) شیدتله توخوندوغونا گؤره اوراداکلارین اعتراضینا سبب اولدو... (ص. ۲۲۸-۲۳۱)**

***** - آذربایجان نهضتی** - جعفر مهدی نیا اؤز کیتابیندا ژورنالیست کریم روشنیان دان بئله نقل ائدیبیدیر: (۱۳۲۳- دن سونراکی ایل لرده)... جمعیت لردن بیری «آذربایجانین وضعیتی، و آذربایجانلی لارین ایستکلری نین یئرینه یئتیریلمه سینی دؤولتدن تقاضا ائتمک» مؤوضوعسوندا قزئتچی لری موداکیره ائتمگه چاغیرمیشدیر. داریا قزئی نین مودیری ارسنجانی گئده بیلمه یه جک ایدی من اونون کارتلی ایله جمعیتین یئرینه (فرهنگ خیابانیندا) گئتدیم. ... دوکتور مصدق، ذکاالدوله غفاری و شیخ حسین لنگرانی و بیر چوخ تانینمیش آدم لاردا بویجلاسا گلمیشدیلر... جبار باغچه بان و بیر نئچه نفر باشقا آذربایجانلی ژورنالیست لردن چوخ جوشغونلوقلا چیخیش ائتدیلر. اونلارین سؤزلریندن، آذربایجان نهضتی ایله مووافیق اولدوقلاری آنلاشیلیردی... (زندگی سیاسی رزم آرا. نگارش و تالیف جعفر مهدی نیا تهران ۱۳۶۳)

***** - ... شهریارین «حیدربابا» اثری نین چاپدان چیخماسی** بیر ایل اولار اولماز تهراندا بیر قروپ آذربایجان آیدینلاری طرفیندن «حیدر بابا درنگی» آدیندا بیر ادبی - مدنی اوجاق یاراندی. معاریف و ادبیات خادیم لریندن قوجامان معاریفچی «دیلسیلر و ساغیرلار» مکتبی نین بانی سی میرزا جبار باغچه بان (عسگرزاده) دوکتور سلام اوللاه جاوید، بولود قاراچورلو سهند، دوکتور علی آذری، دوکتور حسینقلی کاتبی، گنجعلی صباحی و من ده درنکه ایشتیراک ائدیردیک. سونرالار علی تبریزی، ساوالان و باشقالاری دا قوشولدولار... نئچه ایل سونرا «بادی از حیدربابا» کیتابی نشر ائیلدی. «بؤیوک میلی شاعیر و ایجتیماعی خادیم اعتمادم ناطق ده درنگین چوخ جیدی و یورولماز دوامچیلاریندان بیری ایدی.» (۷)

«... (۱۹۶۳) ۱۳۴۲- جی ایلده دستور زبان (دیل بیلگیسی) کیتابی می تبریزین شمس یابین لاری چاپ ائتدی. کیتابین بیر نئچه جیلدینی ایمضالاییب درنگین عوضولرینه تۆحفه آپاریدیم. درنگین آغ ساققالی میرزا جبار باغچه بان آياغا قالخیب جیبینده اولان پول لاری میزین اوستونه بوشالیدی باشقا اعضادان دا بئله ائتمه لرینی ایستهدی. من ده الیمی جیبیمه اوزالداندا الیمدن یاپیشیب قویمادی و دئدی: خاهییش ائلیرم بو پول لاری کیتابین چاپ ائتمه سی مخاریجینه یاردیم کیمی گۆتور... من الینی اؤپوب قبول ائتمه دیم». (۷) بو زامان قوجامان جبار باغچه بان یئتمیش سککیز یاشلی بیر دونیا گۆرموش کیشی ایدی.

میرزه جبار (عسگرزاده) باغچه بان حقینده دگرلی قایناق لار، فایدالی باغلانتی لار:

(یازی نین حاضیرلاماسیندا و هابئله اؤرنک لرین ییغماسیندا، آشاغیدا وئرلن قایناق لار اساسیندا ترتیب ائدیلمیش وئب صحیفه لریندن یا بیلاواسیطه قایناغین اؤزوندن ایستیفاده اولونوبدور.)

۱- «زندگینامه جبار باغچه بان به قلم خودش» (نشر سپهر، ۱۳۵۶، ۱۹۱ صفحه)

رئداکته اولونموش یئنی نشری: «روشنگر تاریکی ها» - (۱۳۸۹) - کیتابیندا، «خود نوشته های (یاد نوشته های) جبار باغچه بان» باشلیغی آلتیندا

۲- ثمین باغچه بانین «دایره المعارف اسلامی» کیتابیندا جبار باغچه بان حقینده یازدیغی مقاله / گفتگو با روزنامه شرق / گفتگو با روزنامه اعتماد

<http://www.yadeyar.ir/wwwroot5/order3.asp?o2=539>

http://www.danulduzu.20m.com/7ciSayi/YQ_Cabbarbaxchaban.htm

<http://www.magiran.com/npview.asp?ID=2514066>

<http://etamadnewspaper.ir/Released/91-03-16/279.htm>

۳- ثمین باغچه بان: کتاب «چهره هایی از پدرم»

۴- بیوگرافی جبار باغچه بان- جمعیت ناشنویان ایران

<http://www.idsf.ir/1389-01-23-04-27-59.html?showall=1>

<http://www.idsf.ir/1389-01-23-04-27-32.html?showall=1>

<http://deafedu.blogfa.com/post-62.aspx>

۵- مجله زبان - تهران ۱۳۲۳ (۱۹۴۴)

۶- سلام اولاده جاوید: «دوستلار گۆروشو»، ادبیات اوجاغی - ۱۳۵۹

<http://ishiq.net/wp-content/uploads/cavid-dostlar-gorushu.pdf>

۷- محمد علی فرزانه: «گذشت زمان» کتاب خاطرات / حیدربانین ایزی ایله- وارلیق ژورنالی ۱۳۷۱- پاییز/ میر مهدی اعتماد- وارلیق ژورنالی یای ۱۳۷۵

http://pensouthazerbaijan.info/images/PDFs/ustad_farzaneh_xatirat.pdf

http://www.turuz.info/Her_qapidan/242-Ustad_Farzanenin_Xatiraları

۸- تیمور پیر هاشمی: باغچه بان، وارلیق ژورنالی، ۱۳۵۸- جی ایل، دئی آیی، ۹- جو سایی سی

۹- میرزه ابراهیموف: جنوبی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی- ایکینجی جیلد- علم نشریاتی، باکی ۱۹۸۳

9- Мирзэ Ибраһимов: Чэнуби Азэрбајчан Эдэбијјаты Антологіјасы, 2-чи чилд Елм нэшріјјаты 1983

۱۰- زاهد اکبروف: جبار باغچه بانین سئجیلیمیش اثرلری- باکی، یازیچی ۱۹۹۱

10- Cabbar Bağçaban. [Seçilmiş əsərləri](#) şeirlər / Tərtibçi və ön söz. Z.Əkbərov.- Bakı. Yazıçı, 1991.

۱۱- ذین الدین محرموف: ایرواندا مکتبدارلیق و معاریفچیلیک. باکی ۲۰۱۰

11- Ziyəddin Məhərrəmov: İrəvanda Məktəbdarlıq və Maarifçilik

http://www.anl.az/el/m/mz_im&m.pdf

۱۲- لک لک (لئلیک) ژورنالی - لاتین ایفباسیندا یئنی نشری:

12- Ləklək (Leylək) jurnalı- latin əlifbasında yeni nəşri:

<http://elibrary.bsu.az/kitablar/919.pdf> :

13- http://www.iravan.info/irevan_ziyalilari/

۱۴- باشقا باغلانتی لار و یازی لاردن:

صمد سرداری نیا: مشاهیر آذربایجان

14- başqa bağlantar və yazılardan:

http://www.handicapcenter.com/?page_id=788

http://az.wikipedia.org/wiki/Cabbar_%C6%8Fsg%C9%99rzad%C9%99

<http://amirchrehghosha.blogfa.com/post-40.aspx>

<http://forum.patoghu.com/thread34812.html>

<http://www.jazirehdanesh.com/find-19.562.756.fa.html>

<http://www.shahidi.blogfa.com/post-4.aspx>

<http://www.shahidi.blogfa.com/post-10.aspx>

<http://elchinkitab.blogfa.com/post-30.aspx>

<http://www.pensouthazerbaijan.org/>

جایبار (عسگرزاده) باغچه‌بان

آذربایجان تورکجه‌سینده یازدیغی اثرلریندن اورنکلر

صابره

باققال:

دوکانیمدا ساتیلان قاتیق اگر کؤهنلسه،
تورپایا دولدورارام، من اونا بیر ده ساتارام.
آجیمیش یاغ نه قدر اولسا معطل دئییلیم،
داها دا خئیر ائلییر من اونا قویروق قاتارام.

آشباش:

یای گونو بوزباش اگر ساتیلمايیب قالسا
من اونا دوزلویوب اوچ گون ائلهجه ساخلیبارام.
ائله کی، گوردوم اونا آزا قالیب قورد دوشسون
اونو من تاپدالاییب لوله کباب سازلا بارام.

قنادی:

نه قدر زیرت-زیبیل، یا شکرین اولسا کفی،
اونو ساللام پاتیلایم-ایکی باش قاینادارام.
ساتارام قیرمیزی ساققالار ایله کندیلره،
من خمیره ادینا چوخلو اوشاقلار قیرارام.

دلک:

بیری بیر شاهی-حجامت قویارام، دیش چکرم،
گلیب سولقان سالارام، گاهی ده من قان آلارام.
ایاق اوستونده گزیب موشتیرینی آختارارام،
هارادا راستیما گلسه اورادا خیخلادارام.

پاپاچی:

بؤرکچولوکده من اوزوم کامیل اولان اوستادام،
ایسته بیر سه کیم اونا بیرجه دنه بؤرک قاپیرام.
چکرم وزنی اولاد دوز اون ایکی گیرونکه،
دنمهین اسگیک اولان واختدا من پول آلارام.

ایروان آیاچی-سی:

نه قدر کندلی، کسکلی تۆکولوب گلسه بورا،
آرابایان شالاغی موفتهجه اوندان آلارام.
دانشیب ایسته سه حاقین یازیغیم گلمز اونا،
قارنیا بیرجه تپیک، بوینونا بیر شپ سالارام.

باشماچی:

دیکدایان باشماغیما پول وئرن آدام اولسا،
ساغرینین آلتینا گؤندن دخی آستار قویارام.
دوست آدام اولسا او یئرده تاماحی آز ائلمرم،
هر تایا بیر-ایکی گیرونکه قدر نال چالارام.

درزی:

قونشولار بیر «پلاش» آبنش مانات آلسا، من اوزوم
اوچ ماناتا بیر اوزون دون تیکرم ده، ساتارام.
بیرجه پالتون اولار اون گونده باجارماز تیکسین،
اون دنه پالتونو من بیر گونه حاضیرلا بارام.

نچار:

خوزنیلر هامیسی قونشولارین ایشلدیور
منن اوزوم یوخسا اولاردان دا گؤزل ایش یونارام.
ایندی اما پیله‌کان‌سازلیغا دا یوخدو یولوم،
راضی‌ام ایش وئرن اولسا من اودون دا یارارام.

فخر ائدر خاکی- مزارین ذاتی- پاکینلا سنین،
چون شرافت‌باب اولوبدور ذاتی- پاکینلا تراب.
اول قارا خاکی ایشیقلا ندیر میسان خورشیدوار،
بیزلری طولمتده قویدون، ائیلهدین سن احتجاب.

بالاجا فنلینتون

واعظ:

خلقه وعظ ائیلیمیرم حیل و افسانه ایله
مؤحترم آیلاری اطرافیمدا خلقی بیغارام.
باغلارام یاخشيجا تقلید ایینه اونلاری من،
من هارا نوختالی اولسام، اولاری نوختالارام.

حکیم:

سنجه‌سم کیم ناخوش اولسا من اونون عیلتینی،
اوندا درمانلاریمی هر قدر اولسا سینارام.
بیر زامان گوردوم علاجیم کی، کسیدلی اوندان،
اونو چوخ حورمت ایله قبره طرف یوللایارام.

موللا:

گونده بیر عؤورته من اون کره کابین کسرم،
هر مسیندن اولارین آلتینجا شاهی آلارام.
هنی قوراندان، نامازیندان، ندریندن ینتیشیر،
خرجلهرم گئن بولونا ساققالی الوان بویارام.

مرثیه‌خوان:

باشلارام شور ایله شهنازی سر- مینبرده،
هنی «آغام وای» دئیرم، قیشقیرارام، باغیرارام.
هر ادا ائتمه‌لی اولسام، بو سؤزون موختصری،
اومتین پولون آلیب گؤزلرینی ایسلادارام.

اعیان:

منی تنقید ائلمه‌ن اولسا قازنتلرده، یقین
پول قویوب چالیشارام اول ایشین اوستون آچارام.
نه زامان کی، او ایشین موخبیرینی تاپدیم من
بیر بنش-اون شاهی وئریب اونا من تنز تاپدادارام.

هوسلی:

نه قدر اولسا چتین رول، اونا من مشق ائلمم،
چیخارام صحنه‌یه هر تئور اولوسا اوینایارام.
من قریمسیز اولراق یاخشی قراخمالی «آشیق»
نالیزوس* اولماسا دا، اوردا اوزومدن توخورام.
* ازیردن

بزاز:

نه قدر کاسیب آدام اولسا، اونا آلدادارام،
آرشینیدا چیتیمین بیر شاهی آرتیق آلارام.
نیسیه اولسا دا هئچ یوخدو زیانیم اوندا،
وئکسیل آلام، من اونون اوستونه تنزیل قویارام.

بنا:

آلتيجا عباسی هر گونده منیم حاقیمدی،
صوبحدن آخساما تک گون قاباغیندا یانارام.
گننه هر وخت اوشاقلار قارالیر آلیقدان،
من اوزوم ده ایلین اون پایینی لاپ آج قالارام.

ایروانلی ذاکر:

اوز اماندان کی، منیم آدیما شاعیر دندیلر،
عقلیمه گلسه منیم هر نه جور هدیان، بازارام.
تازه مذهب سوزونو ثبت اندرم نوحهمده،
عرفایا دولاشیب، سینه ووروب، باش آچارام.

درویش:

چار سودا، کوچمه، یا قهوهده، یا مسجدده
ناجاغی توولایارام، آغزینی بیردن آچارام.
پول بیغیب، جوشه گلیب، شووگیله «پاهو!» دئیرم،
چوخ توپورجک داغیدیپ خالقین اوزون ایسلادارام.

قازنتچی:

من قازنت یازماغا چوخ زحمت ایله ایدن آلام،
چالیشیب میلتي قانديرماغا سوزلر یازارام.
آلماز اما نهدن ایسه بو موسلمانلار اونو،
علی قوبونو دا چکیب آه، متئل قالارام.

موللا و هورومچک

موللا بیر گون هورومچکین یانینا
گئتدی، تا انتسین ایلتیماس اونا.
دندی: آگاه اولون هورومچکلر!
سیزدن ائیلر گیلایه میلچکلر.
اوزمهیین جانلارین اولارین سیز،
سورمایین قانلارین اولارین سیز.
وار اولارین دا سیز کیمی جانی،
یئمهمسی، ایچمهمسی، اتی، قانی.
اولاری سیز منه باغیشلایین،
بو فنا ایشدی چونکی بوشلایین.
چون هورومچک بونو بئله گوردو،
باشینی قالدیریپ باخیپ گولدو.
دندی: بولداش! نه چاره؟ سیز دئیینیز،
سونرا بیزدن سیز ایلتیماس اندینیز.
دندی موللا: کی، بنده موللادیر،
صاحبی زوهد، اهلی تقوادر.
ایلتیماسیم بودور کی، ال چکهسیر،
میلچکه بیر ده ظلم ائتمهمسیر.
باشینی تولادی هورومچک تا
دندی: زحمت چکیسن، آی موللا!
سن اوزون قانینی موسلمانین
سورما قارداش! وارینسا ویجدانین.
ایلتیماسین بیزه قبول اولماز،
دندیگین سنده چون ووصول اولماز.
پیسدیسسه اوزگهنین قانین ایچمک؟
سن اوزون گنت، قان ایچمهدن ال چک!

تفاخیر

کوپهده میلتي قاتیق کیمی من چالخالارام،
کرمسین ایشلدرم، آیرانینی هم یالارام.

اوزادیب ساققالیمی، پیسیریمی برکیدرم،
گونده مین تئور موسلمانلار تئور اندرم،
حق دانیشسا کیم، اونو فؤورجه تکفیر اندرم،
حاشا لیللاه! کی، بو اخلاقیمی من ترک اندرم.
کوپهده میلتي قاتیق کیمی من چالخالارام،
کرمسین ایشلدرم، آیرانینی هم یالارام.

یئیرم من او قدر، دونبگیمی ساز اندرم،
بویارام ساققالیمی، هم باشیمی داز اندرم.
گونده مین شعبدهیه میلتي آغاز اندرم،
گیریشیب حیلهمه من اولارلار مین ناز اندرم.
کوپهده میلتي قاتیق کیمی من چالخالارام،
کرمسین ایشلدرم، آیرانینی هم یالارام.

نه قدر باشا سالامیلتي بو اهل-قلم،
ایش گورنمز، بو یقینیمدی اولار خامدی هلم.
بیرجه یول قیرمیزی ساققالیمی من تریدرم،
کنف منیم، نشنه منیم، هر نه کی، بیلسم اندرم.
کوپهده میلتي قاتیق کیمی من چالخالارام،
کرمسین ایشلدرم، آیرانینی هم یالارام.

نه قدر بیجلیک اگر، گندیسسه اونلار عمله،
دوشمهیب باشا بو میلتي هله هنج بیرجه بئله.
بس منیم بیجلیگیمی بیلیم اولار هنج هله.
قورموشام من اولارا گور ننجه بیر زوربا تله.
کوپهده میلتي قاتیق کیمی من چالخالارام،
کرمسین ایشلدرم، آیرانینی هم یالارام.

مینمیشم اونلاری، هر بیر طرفه من سوررم،
هر نه اونلار قازانیر من یئیرم، کنف گوررم.
سورارام قانلارینی، جانلارینی هم اوزرم،
کیمسه بیلمز نه قدر گیزلین ایش اولسا گوررم.
کوپهده میلتي قاتیق کیمی من چالخالارام،
کرمسین ایشلدرم، آیرانینی هم یالارام.

موفته چای، موفته شکر، موفته بادیمجاندی منیم،
موفته آش، موفته پلوو، موفته فیسینجاندی منیم،
موفته حورمندى منیم، موفتهجه قلیاندی منیم،
موفتهدیر رنگ، حنا، ساققالیم الواندی منیم.
کوپهده میلتي قاتیق کیمی من چالخالارام،
کرمسین ایشلدرم، آیرانینی هم یالارام.

موختصر سؤیلمهلی، گلی گننه ماهی-صیام،
پیش-چشمیده ورار حالقا موریدان تامام.
و عظ - افسانه ایله خلقه گننه دام قورارام،
کیسه دولدورماغا بیر وخت گلیب ختم-کلام،
کوپهده میلتي قاتیق کیمی من چالخالارام،
کرمسین ایشلدرم، آیرانینی هم یالارام.

کیشمیش و موللا

بیر آتا، بیر اوغول و بیر قارداش
اوچو بیر بئرده ائیلر ایدی معاش.

وار ایدی هر اوچو محبتده،
 یئیب-ایچمکده، سوزده، صوحبتده.
 هر اوچو پاک، مؤمن و دیندار،
 اهل- تقوا و زوهد و خوش کردار.
 قازانار هر اوچو به شوق- سلیم،
 گنیرر بیر ینره اندر تسلیم.
 اوچو ده بیر خیالیه دولانار،
 بیر- بیرنین رضاسینی قازانار.
 بیر-بیرین هر اوچو اندر تکریم،
 هاردا گۆرسه اندر دیرلر تعظیم،
 کیم اولاری گۆرر بو حالتده،
 بنله بیر اتفاق، تفقده،
 مات اولوب ائیله بیردی بیر احسن.
 قنبارک اوخوردو هر دوشمن.
 اولارا کیمسه ال تاپانمازدی،
 آیریلیق داشینی اتانمازدی.
 بو محبت بیر از داوام ائتدی،
 بیر از اولاری شادکام ائتدی.
 سونرا بو روزگار- شوم، دغل،
 گتدی باشلارینا غریبه عمل.
 از قضا بیر نفر موسلمانا،
 اوچو ده دعوت اولدو احسانا.
 دوشنیب سوفرلر، پلوو حاضیر،
 افشیره سیرکه کوفته و چاشیر.
 وار ایدی جوربجور موربالار،
 قیسمت اولموش لطیف توتمالار.
 قاتیق آشی، قوروتلو شوربادان،
 هنج یئین دویماز ایدی دولمادان.
 ینمه‌میش کیمسه جوجهنین اتینی،
 دئمک ایله بیلر می لذتینی.
 سۆز گۆدک، یاخشی صاحب- خانه،
 بزمیشدی طعام شاهانه.
 وار ایدی اوردا خلقدن باشقا،
 خلق ایله بنیله بیر نفر موللا.
 اوخودو بیر دوعا الین آتدی،
 تیکمینی وورجاغین قالاق یاتدی.
 نظری انله کی، خوروشا دوشوب،
 پلوو گۆردو کیشمیش ایله بیشیب.
 تیکمینی ساخلادی الینده او دم،
 - ائی جاماعات! عوموم قال نعم.
 واردی بیر مساله بو بئرده چتین،
 من دئییم، سیز ده هوش ایله انشیدین.
 بویورور فاضل بادیمجانی:
 «کیشمیش انیلر، حرام احسانی»
 دوشدو اول دم اورایا جنگ، جدل،
 مجلسین ایکی پای چکدیلر ال.
 موللا تا مجلسی گۆروب خالی،
 اؤزگه بیر رنگه دوشدو احوالی.
 دندی: «صد شوکر، ائی خدای- جاهان،
 یار ادیبسان عجب گۆزل حیوان».
 تیکمینی ووردو، بیغلارین بوردو،
 دونبگین ساز اندیب ده دولدوردو.
 بو یئدی، اؤزگه‌لر دوروب باخدی،
 بیربه‌بیر اغزی‌نین سویو آخدی.
 موللادان باشقا، هم موریانی
 یندیلر لنت ایله دولمانی.
 ینمه‌ینلر چکیردی گۆز داغی،
 چونکی برک اولمامیشدی قورشاغی،

باشی باتمیش کیشی

موللا عمو! بو باشی باتمیش کیشی،
 سیننی کچیپ آتمیشا چاتمیش کیشی،
 غنیرت و ناموسونو آتمیش کیشی،
 باشیمی مین انگله قاتمیش کیشی،
 سالدی گننه تاز مچه بیر انگله،
 تا نه قدر من انله‌یم حوصله؟

مشقه دوشوبدور کی، گنده مشهده،
 اوردا اندیب صیغه، چاتا مقصده.
 ایسته‌ییرم گنتمه دئییم هر وعده،
 منله او ساعت ائیله‌ییر عریده.
 کس دونوزون دوغدوغو، دینمه هله،
 من قاییدینجا بورادا صبر انله.

سؤیله‌ییرم خرجیمیزی باری چک،
 یوخدو- دئییر- هنج قارا پول بیر چتک.
 من گندیرم شاه- خوراساناجک
 گر ینمکه اولماسا، اروات، چۆرک،
 فهله‌لیک ائیله دالینا آل شله،
 سن ده آدامسان، قازانیب خرج انله.

ایندی اوشاقلار انله‌ییرلر فغان،
 واللله، آجیدان گنجه یاتمیر اینان.
 یالواریرام، آی کیشی، مشدی زامان،
 اینصاف انله، بیر یازیغا، الامان.
 توپ کیمی هر دم آچیلیر: چیخ چوله!
 اوستومه از باش- گۆزونو سیلکه‌له.

شېلاخ

سانما كى، بو قازنت- مازنت هر گونو تك يەتك چيخير،
هر گونو مين اويون آچير، هر گونو مين كلک چيخير.

گليب سياستى يازير، گاه دنيير معيشتى،
گاه چاغيرير، صاناعته، مکتبه ده کؤمک چيخير.

تعريف اندير تئاترى، صحنهنى خالقا گؤستيرير،
مؤمنه ريشخند اندير، ساققالى بير چرك چيخير.

گاه علمايه لاغ اندير، عكسنى ژورناللا چكير،
بير ده باخيرسان اورتايا موللا اوزون اتك چيخير.

رمل آتان، دوعا يازان، تاس قورانلا جين توتان،
دوغوزدوران جادوگره گور هله مين، دوک چيخير.

رغبتى بوخدو موللايا، دينى، تريقتى دانير،
موللاداكى كرامتين بيرينه مينجه شك چيخير.

اوز بيگيندهكى تيرى قيلجا دا گورمويور بولار،
موللا گوزوندهكى قيلى عاريفه بير ديرك چيخير.

موللايا ريشخند اندير، ساققالينا باخير، گولور،
ساققالى قيرخديرير اوزو، بوغلارينا يندك چيخير.

موللا دانيشديغى سوزو بير پولا آلمايير كيشى،
اوزلرى هر نه سؤيلهسه قشنگ، بانمك چيخير.

اوزلرى سعى اندير فقط اوز سوزونو كنجيرمگه،
چالخالايير معاريفى، خلبير اولوب الك چيخير.

موللا دنينده بيزلره علم وادب گرک دنييل،
دارگوز اولور الكلى، بيرغالايير كپك چيخير.

واضحى لاپ بودور سوزون: هر نه كى، وار زمانده،
واجيب اندير موسورمانا، جوملهسى ده گرک چيخير.

دمير- دومور، شوشه- موشه، ماشين- موشون، آليش- وئريش،
سوزلرينه بالون كيمى هنى وئريور برك، چيخير.

ياتما، اويان، گتير- آيار، اكيب- بيچيب، چاليش- ووروش،
هنى اويودور، توكور سوزو، گور نجه بير، زيرك چيخير.

موللا ايله قازنتچيلر بير يئره سو آخيتمايير،
بو ايكي فيرقهين سوزو، باخيش ايله كسك چيخير.

قازنتچيلر دنيير: بالام موللا، بو خالقا رحم ائله،
موللا دنيير كى، كس گده، بوردا منه چورك چيخير.

چاى، شكر، حالوا ايله دولما، پلو، فيسينجانى،
كوفتهسى موفتهجه گلير، دوگو، كوكو، ترك چيخير.

اودون، كؤمور، ياغ، كره، صيغەسى متەسى هله،
اوسته ده پولو، مولكو وار، نان چيخير، همك چيخير.

مilletي قوللارام، كيشى، بير ده قازنت اوخوماسين،
الدن آليير قيامتى، حورى چيخير، ملك چيخير.

ايروانا تزه بير دوكتور گليب- عبدولحوسنين
هر ويزيتده اوچ شاهى آلدقدا خيدمت ائلهيير.
چونكى، عزرايل ايله دوستلوق قاتيب، قارداش اولوب.
قبض-روح ائتمكده عزرايله فرصت وئرميير.

بير شنيخين نالهسى

لاپ جيگرير ياندى، منيم آي هوار
قالماي قۇلومده منيم اعتبار.
ايندى، صاباح مؤمن اولوب قورتارار،
عرصهيه تا چؤهره تراشلار چيخار،
باشيما مين گونه اويونلار آچار،
شؤهرت- رسميم پوزولار، پوچ اولار.

وار يئرى اشكيم، يئرينه قان آخا.
كشف اولونور ائيلهديگيم ايفتير.
ايشلمه يير كذب، دروغ و ريا،
چؤهر تراشلار ائله مير ايفتير.
واق- جماعت صفيميز بوش قالار،
آخ! بنله حالت منى ديلدن سالار.

فطره- نكاتين پولو الدن چيخير،
مال- ايمامسيز جيبيميز بوش قالير،
دمدم ايشلر اوزو اوستون آچير،
جومله موريدان يانيمدان قاچير،
نوختانى بونلار هامىسى قيرسالار،
بونلارى كيم بير ده توتوب نوختالار؟

سوئى و شيعه سوزونو آتديلار،
بير ليك ايله ميللتى آلداتديلار.
مالى مالا، جاني جانا قاتديلار،
آشيميز ياخشيجا زهر آتديلار.
بنيله كى، بونلار هامى يولدان چيخار،
اينديجه باغريم، آي آمان، چاتدييار.

راضى دئييلر كى چاووش جار سالا،
قاپسيا چارسى- بازارى سس- صدا.
اثرمنى، گورجو، هم اوروس مات قالا،
آرما، يازيقسان، يولونو، آي بالا!
شخص كى، دجالى سنين تك دانار،
حشر گونو جوملهسى اوددا يانار،
ايشلرى اوندا قانار.

مازاق

زورناچى، دونيكچى ائلر آرزو: اولسون زفاف،
بير بنش-اون شاهى آليب گنتسييله دونيك چالماغا.
موللار دا آرزو ائيلر كى، بير مؤمن اوله،
دونبى دولدورماق ايله ياخشيجا كام آلماغا.

من نئجه ائيلهيم قبول ژورنال ايله قازئت سؤزون،
من او شئیی گۆرن کیمی، گۆز کور اولور، بیک چیخیر.

عصرین ایشی دگیشدی لاپ، ایندی بیر آزا صبر ائدین،
سؤز قورتاروبمی، یوخسا وار! داها نملر گۆرک چیخیر؟

تورشولو آش

«کلنیت»، او هانسی آیدیر میللتین
اینجلیر بوینو، بوغازی قیل کیمی؟
سن تاپارسانمی بو سیرین حیکمیتین،
موللانی اولدوقدا بوینو قیل کیمی؟!

قیسمت قازانیر

ایشبو دونیادا هره بیر جوره نعمت قازانیر!
هر کسه اولسا بو عالمده نه قیسمت قازانیر.

مثلاً، عاریف اگر مین ده انده صیدق، صفا،
اولمیا اوندا نه تزویر، نه کذب و، نه ریا،
یوز ده دوز سؤیلویه، دوز ترپشه، دوغرو دانیشا،
مین ده فریاد انده وئرمز لر اهمیت اونا.
یننه هر وقت بو بدبخت انله تۆهمت قازانیر،
بلکه تۆهمتیش از لدن اونا قیسمت، قازانیر.

چونکی هر وقت اندیب بحث، ماعاریف سؤزونو،
ایستور زومری-اینسانلارا قاتسین اوزونو،
سؤیلور موللا دا نه عیب توتارسا دوزونو،
قوبایور شئیخ یوما چونکی عوامین گؤزونو،
موللادان اول سببه بوللوجا لعنت قازانیر،
خلقی آسوده سئورکن اوزو ذلت قازانیر.

خاریجیلر... کی، دئییر شئیخ اولارا «کافر دیر»،
کیمی سی اهل-صناعت، کیمی سی تاجیر دیر.
کیمی دوکتوردو، موهندیسدی، کیمی ناشیر دیر،
جومله سیندن عمل-خیر اولارین ظاهیر دیر،
کی بو عالمه اولار ایسمیله شؤهرت قازانیر،
بلی، دوزدور، قازانیر، لئیک ناراحت قازانیر.

عقلینه گلسه، غرض، هر نه قدر مخلوقات،
جومله سی زحمتیله ائيله بیر امرار-حیات.
بیر پارا نان قازانیرکن گورو یوز مین زحمت،
بیرجه راحت گوزران صاحبی وار، بی اثبات،
او دا موللادی کی، آسوده معیشت قازانیر،
کی، دولور جیبیلرینه هر نه بو اومت قازانیر.

بیر زامان تا دولانیر ایل، رمضان آبی گلیر.
دولوشور مسجدده خرگوش اوتورور، آبی گلیر.
یعنی کیم حاجی گلیر، مشهدی، کبابی گلیر،
موللا یا شوربا گلیر، قندی گلیر، چایی گلیر،
موللا آسوده بیئر، عیش ايله عیشرت قازانیر،
خالق مسجدده گوز ویاشلی موصیبت قازانیر.

قیر-قیر ايله سرمنبره موللا کی، چیخار
مین جوره شیوه ايله قیر میز یجا خلقی سویار،

موسلیمینه پشیمسی فؤحشدی تا آغزین آچار،
ظالمین، باهمه، هر وقت جیبیشدانی دولار.
خالقا سؤیدوکده یئنه حؤرمت، عیزت قازانیر،
گۆرسن کیم بو جاهاندا بئله نعمت قازانیر؟

منجه، بو عصرده بیهوده تلاش ائتمک عبث،
مکتب، علم، ماعاریف داليجا گنتمک عبث!
جوجوغون خیردا ایکن تربیه سین ائتمک عبث!
سعی-بیهوده ائدن آخیری تۆهمت قازانیر،
هر کسه اولسا بو عالمده نه قیسمت قازانیر.

تبریکنامه

(اؤل ایرانلیلار، سوترا موسورمانلار)

ائی مؤعجوزه و موکاریم اهلی،
ائی خلقی سویان عمایم اهلی،
بو آیدا اولان غنایم اهلی،
مخلوقو سانان بهایم اهلی،
بو عید سیزه مبارک اولسون،
طاعتلرینیز قبول اولونسون.

ائی ایروضه سی-حق بیلیب توتانلار،
تزویر، ریایا قورشانانلار،
ساقالارینا حنا قویانلار،
ائی موللارا مورید اولانلار،
بو عید سیزه مبارک اولسون،
طاعتلرینیز قبول اولونسون.

ائی کعبه، مشهد گندلر
دادو سینتدینه آند ایچنلر،
ائی فؤحشیه، صوبچی شام ائندلر،
ایفطارده عؤورتی دؤگنلر،
بو عید، سیزه مبارک اولسون،
طاعتلرینیز قبول اولونسون.

ائی رنگلی چاپلار ایچنلر،
ائی حوققانی خالقا پوفله دنلر
روژه یئنه عیناد ائندلر،
ائی مدح-امیری سؤیله نلر
بو عید سیزه مبارک اولسون،
طاعتلرینیز قبول اولونسون.

ائی پادوالا مخفیجه گندلر،
کانیاک، شراب مثیل ائندلر،
قاستینده، مالوچنادا گزنلر،
خلوت دئییرک اوروچ یئینلر،
بو عید سیزه مبارک اولسون،
طاعتلرینیز قبول اولونسون.

ائی حوری-جنتی ساتانلار،
بؤهتانیه خالقی آغلانلار،
هدیانیه خالقی آلدانلار،
خالقین ایلیگین قانین سورانلار،
بو عید سیزه مبارک اولسون،
طاعتلرینیز قبول اولونسون.

انی مکتبه خیدمت انیلهینلر،
انی هر ایشه دقت انیلهینلر،
انی فورمالاری گؤدک گئینلر،
انی پرچمی باش، ساپوق گئینلر،
بو عید سیزه مبارک اولسون،
طاعترینیز قبول اولونسون.

انی باشا دؤگوب ده آغلایانلار،
بیر عباسی یا بئهیشت آلانلار،
موللایا اوزون فدا قیلانلار،
عاریفلی انی داشا باسانلار،
بو عید سیزه مبارک اولسون،
طاعترینیز قبول اولونسون.

انی عاریفه کافر آد قویانلار،
جاهیللری باشینا بیغانلار،
عاریفلی بوللو تاپدادانلار،
مقصود و مورادینا چاتانلار،
بو عید سیزه مبارک اولسون،
طاعترینیز قبول اولونسون.

انی «ماهور» ایله سلام وئرلر،
«چارنگ» ایله نؤجهلر دئینلر،
مرثیه عوض «سنگاه» دئینلر،
انی موفتهجه صیغملر اندنلر،
بو عید سیزه مبارک اولسون،
طاعترینیز قبول اولونسون.

انی ژورنال ایله قازئت یازانلار،
انی دوز یولو کج اندیب آزانلار،
انی موللارین کفین پوزانلار،
تزویر، ریا کؤکون قازانلار،
بو عید سیزه مبارک اولسون،
طاعترینیز قبول اولونسون.

ایصفهانلی اوغلو دنییر:

بحمدوللاه کی، قیرخیق باش، یوغون پیئسر، قافا بیزده،
ایکی پوت باشدا عمامه، عبا بیزده، قبا بیزده.

یوغون شال، دیکدابان باشماق، اوزون ساققال،
دوشوبدور قورشاغا رنگ انیلهیبیدیر قاپقارا بیزده.

قویوب بو میلیتی دوشگون صنایعدن، ماعاریفدن،
حقیقت گیزلهدن مین پرده، وار، طولمت- نما بیزده.

عجایب زووق پرور، حیلهمگر بیر نؤوع مخلوقوز،
مساجید بیزده، منبر بیزده، بؤهتان وریا بیزده.

کی، بیزده رحم یوخ، ویجدان یوخ، قؤول- حقیقت یوخ،
درون- قلبیمیز سرشار- قؤول- ایفتیرا بیزده.

یالان، دوغرو دئمکده مینیرین اوستونده سربستیز،
طبیعی بیر ذکا یاندرماغا کسکین دوا بیزده.

جهنم بیزده، جننت بیزده، حوری بیزده، هر شئی بیزدهدیر، بیللاه!
آلیب-ساتماق بیزیمدیر، جننته قویماق بها بیزده.

قارین بیزده، گؤدن بیزده، آلولو معدهدیر بیزده.
نه دولسا، معدهمیز هظم انیلهیر، قویماز قالا بیزده.

اجانیب چکمهده اوز میللتین هر وقت پیشا- پیش.
دنییب لایلائی یاتیرتدیق، یوخلادیب سالدیق دالا بیز ده.

بیر لؤقمه نان اوستوندهدیر

سانما بیهوده کی، هر قؤولوم یالان اوستوندهدیر،
تیر- تکفیریم عبث سانما کمان اوستوندهدیر.
آه- زاریم جومله بیر امر- نیهان اوستوندهدیر،
فیکر- ذکریم جوملهسی بیر لؤقمه نان اوستوندهدیر.
اول سببدن قلب- ناشادیم فغان اوستوندهدیر.

آغلارام دوشدوکجه یادا چون کنچن گون حالیم،
اول کنچن دؤور انیم، پارلاق اولان ایقبالیم،
آلدانیردی خالق عبا و هم قبا و شالیم،
کیمسه گولمزدی منیم بیر قیرمیزی ساققالیم.
ایندی هر کیمسه منه بیر بد گومان اوستوندهدیر،
اول سببدن قلب- ناشادیم فغان اوستوندهدیر.

عیبیمی فاش انیلهین بو چؤهره قیرخیلار دیلار،
بو ادبسیز، بو گؤدک پالتارلی سیرتیقلار دیلار،
بونان اول جوملهسی احوالیمی یوخلار دیلار،
حؤرمتمیمی هر زامان تعظیم اندیب ساخلار دیلار.
اصل دردییم بو قزئت- ژورنال یازان اوستوندهدیر،
اول سببدن قلب- ناشادیم فغان اوستوندهدیر.

قالمیشام ایندی پلوولا چاپا حسرت، وای دده.
آش قندابسیز دورور، بس هانی لذت، وای دده،
چولغالار، گلدیگجه، قلبی درد- مؤحنت، وای دده،
گنتدی الدن کؤهنه لذت، کؤهنه عیشرت، وای دده،
بوش قالیب قاینامایان چؤمچه قازان اوستوندهدیر.
اول سببدن قلب- ناشادیم فغان اوستوندهدیر.

یوندان اول خلق ده بیر اوزگه نیتلر دیلر
پایی منبرده گیریبانلارینی بیتلر دیلر،
هر نه سؤز چیخسایدی آغزیمدان قولاق جوتلر دیلر،
اسگیناسی اووجوما باسیدیقا خلوتلر دیلر،
کؤرپهلر آج قالمیش ایندی، جومله جان اوستوندهدیر.
اول سببدن قلب- ناشادیم فغان اوستوندهدیر.

قان انیلهیر

یننه طبع-شعریم روان انیلهیر
گؤزل بیر حکایه بیان انیلهیر:

قیزیشمیش بلی، ایروان اهلی جنگه،
دؤنوبلر بوتون شیر، بیر، پلنگه،
ال آتمیش تاممن «رئوولوتر»، توفنگه.
گلیب اللریندن بوتون شهر تنگه.

ایلر خستهسی

موروت، حمیت فغان ائیلیمیر،
ترحم دوشوب الامان ائیلیمیر.

«توتی»، منه ائیلگیلن مرحمت،
وار یئلی، هم آغریلی دیر بالدییریم.
یاز آچیلار، هانسی اولار مصلحت،
قان آلایم، یا کی، زلی سالدیریم؟

هامی بغض، کین ایل ائتمیش تیفاق،
عینادا یئتمیش بوتون ایشتیاق،
عداوتله همدست ازکی سایاق،
نه وار مهر، نه اولفت و اتفاق.

گوزلریمین سویو آخیر، دردی وار،
چارپینی یور قلبیم اولور بیقرار،
فیرلانی یور باشیما یئر، در دیوار،
بیلیمیرم ایندی زلی سالدیریم،
یا کی، گندیپ دللگه قان آلدیریم؟

محبت اوزونو نیهان ائیلیمیر،
عداوت، شرارت عیان ائیلیمیر.

یاتمایمیرام ایل گنجه سین صوبحه تک،
منده امان قویمادی بو اؤسکورک،
زهره دؤنوبدور منه ایچمک، یئمک،
یاخشیمی دیر بیر حجت آلدیریم؟
عنیب انلهمزسه، قولاغیم کسدیریم؟

باخیرسان ایکی گونه بیر قان اولور:
بیری قاتیل و زیب زبندان اولور.
قاپی باغلانیر، خانه ویران اولور،
سفالت، رزالت فیراوان اولور،

ذلالت اوز حؤکمون روان ائیلیمیر،
حیاتی پوزور، بی نیشان ائیلیمیر.

ایل اوزونو هئچ ده ییغیلماز یئریم،
جان اوزولوبدور قیریشیب دیر دریم.
آج قالیب آلتی نفر عؤورتلریم،
من دئییرم کی، گننه راحتدی بو.
قووتیم آرتارسا زلی سالدیریم؟

مگر سیزده یوخدورمو رحم، ائی جماعت؟..
نهدیر بو قدر کین و بغض و عداوت؟..
مگر ائتمه میشمی پیغمبر وصیت!
بیزه اتفاق، ایتحاد و اوخووت؟

اوخووت بومو، خلقی قان ائیلیمیر؟
بنله وحشت-بی امان ائیلیمیر؟

یاخشیی اولورسا دیشیمی چکدیریم،
عنیب انلهمزسه قولاغیم کسدیریم.
من دئییرم کی، گننه راحتدی بو:
قان آلیریم، یا کی، زلی سالدیریم؟

ولوله

تیریاکیلره سر-سلامتی

بیلیمیرم، یارب، یئنه هاردان، هایانلاردان دئییم!
«یئنددی یئر»دن باشلایم، یا آسیمانلاردان دئییم؟

گلین، آی تیریاکیلر، بیر یئنی هدیان اوخویون!
یئنی سوز، تازه خبر، تازه بیر عونوان اوخویون!
اوخویون، بؤهت گؤتورسون سیزی، حئیران اوخویون،
آیلیلب، باشا دوشوبدور یئنی ایران، اوخویون.
گورون، احمد شاه اندییدیر نجه دیوان، اوخویون،
ائو بیخان، نشه پوزان بیر یئنی داستان اوخویون!

خانماندان باشلایممی؟ یا دئییم اعیانلارین،
هیمت و میمنلرین، اول صاحبی-میلیونلارین،
یا دئییم آج-ماج قالان یوخسوللارین، کنکانلارین
کیرلی-میرلی، جیب-حیرق پالتارلارین، پالانلارین،
وصف اندیم یا ائودهکی چییلاق قالانلاردان دئییم؟

نجه کیم اولدو روستتده قدغن شورب-آراق...
ایچکی یه عادت اندنلر اوزولوب اولدو ناچاق.
ائندی ایراندا دا آخیردا سیرایت بو سیاق،
اولدو ایراندا دا تیریاک ایشی تالینکی یاساق،
گورون اولدو ائوینیز بیر نجه ویران، اوخویون!
ائو بیخان، نشه پوزان بیر یئنی داستان اوخویون.

باشلایم یا ایراواندا تازه قتل و ملدن.
یا پاچوتتیک، یا ماچوتتیک باش-جاغای اتلیدن،
یا دئییم اربابی-کین غنیرتلیدن-منیرتلیدن.
یا یازیم صاحب هونر، جور اتلیدن، مور اتلیدن
یا کی، پیس-میس و اخندا گوله اتانلاردان دئییم!

بیر آغیر خرج قویولموش اونو هر کیمسه اکه،
وار خصوصاً ده بؤیوک شرطی اگر بیرسی چکه،
گورمه میشدی بیر ایش ایران هله بو بویدا یکه،
بیر ده مومکونمودو معراج انده سیز سیز فلکه؟
بو خبر ائیلیمه جکدیر سیزی بیجان، اوخویون،
ائو بیخان، نشه پوزان بیر یئنی داستان اوخویون!

یا کی، ناصر-حاصیرین «ذاکی» لره ایرادینی،
ذکر اندیم؟ یا کی، دوشابچی «سنّید»ین اینشادینی؟
یا کی، صؤحبت-مؤحبتین آخیر قاجیردیب دادینی؟
«موو-موو» این یالینکی بؤیله بوش قورو فریادینی
الده دستاویز اندیب هدیان یازانلاردان دئییم؟

یا قازنت-مازنت کیمی بوللو یالانلار باغلایم؟
یا کی، شاگیردین سنون «جکمه-دوز» آگون آغلایم؟
حرب سؤزو تک... اصلینی فرعین چاغلایم؟
گاه دا بیر آز داغلایم، گاه دا بیر آز دا باغلایم،
قاماسین بیر کیمسه ده دوزدن، یالانلاردان دئییم.

بو خبرلر بیلیرم کی، پوزاجاق حالی نیزی،
ائیلر افسورده هامی پوخته نیزی، کالی نیزی،
گوزونوز یاشی وئر سئلره منقالی نیزی،
زور یازیب دست-قضا نامه یی-اعمالی نیزی،

كى، سالار حوققانيزى آخيري خوددان اوخويون،
انو بيخان، نشه پوزان بير يئنى داستان اوخويون.

تيرياكين آدى، سيزى اسدير مچك نانه كيمي،
شرحه-شرحه اندمچك باغرينيزى شانه كيمي،
اولاجاق بيرجه مانات بير پناياتلىق چكيمي،
شاشديريب انيلهيمچكدير سيزى ديوانه كيمي:
خود سيزه صادير اولوب بو يئنى فرمان اوخويون!
انو بيخان، نشه، پوزان بير يئنى داستان اوخويون!

گرک

كسب- كمال انيلهيمه اينسان گرک،
جيسم ديري اولماق اوچون جان گرک.
علمسيز آدمير اوچون هر زامان،
خر كيمي بير نوحتا و پالان گرک.

لذتينى آنلامايان بوزباشين
منيل انيلهيمه يونجا و سامان گرک.
بئيلهيمه قانون- طبيعت ازل،
قاپزالانا تبعه-ايران گرک.

بوندا نهدير حيكمتى من بيلميرم،
مين يئره معنى اولماق قوران گرک.
اولسا پولو بنش شاهي هر بير كسين،
اولميا هنج صاحب- ويجدان گرک.

اولسا دا علم اهلي بوتون اجنبى،
جاهيل اولما جومله موسلمان گرک.
هاردا موسلمان چوخ ايسه موختصر،
گونده بيرى قانينا غلطان گرک.

آدم اودور كى، اولما چوخ فيتنهجو،
اوندان آلا تربيه شيطان گرک.
حاجى- گرک بنش نفر ارواد آلا،
بير-ايكى ده سادهجه اوغلان گرک.

عاريف غزلى

عاريف اودور كى، گوزلمهيمه احتيرامينى،
روسواي-عالم انيلهيمه اوز ننگ و-نامينى،

گلدى-گندره ثابت- تشخيص قيلمايا،
فرق انتميه گدا ايله شاهين- مقامينى.

يوز ايل بيريله همدم، اولوب دوز- چورك يئيه،
بير گونده يوز ايلين پوزا حق -اولسالامينى!

خلفه نيشان وئره اوزونو خاديم-وطن
اما دوشونمويه وطنين احتيرامينى.

حال اهلي ظن انده اوزونو روز و شب، ولى
قال ايله موصل كنچيره صوبح و شامينى.

هر كچ- نگهله همدم اولوب دوز حساب، انده
نئى كيمي سوز- ديل انده روستمله كامينى.

بحث-كمال-عقل انده، ناقص ايكن اوزو،
چرخين هلال ظن انده ماه- تامامينى.

خود كاسهليس اولما، سانا احبابي كاسهليس،
كونلوم كيمي شيكست انده جمشيد جامينى.

بوجهل ايكن، سانا اوزون علامه- زامان،
نفسه اويوب بگنميه عصرين ايمامينى.

وارلى گورنده سجده انده بوتپرست كيمي
يوخسول گورنده دؤندره هجوه كلامينى.

قيزيللى يارپاق، ياخود نكالى انور (مكتبلى بالالار اوچون)

صباح اولدو بانلاديلار خوروزلار،
اوخودو باغچادا بولبوللر، قوشلار،
گونش چيخدى ايشيقلاندى باغچالار
چيغيللاشيب اوچوشدولار سرچملر.

چوبان سوردو قويونلارى اوتلاغا،
قوزولار ملهيب، ديرماندى داغا.
مهربان آنالار سئويب اوخشويور
بو نؤوع ايله جوجوقلارى آييلدير:
صوبح آچيلىب، جان اوغولم،
آييل اويقودان، اوغولم.

اوخور قوشلار، بولبوللر،
آچيب باغچادا گوللر،
ياشيللاشيب سونبوللر.
صوبح آچيلىب، جان اوغولم،
آييل اويقودان، اوغولم.

حهيطده وار گوزل سو،
ال-اوزونو تميز يو.
بسدير، اوغول، بو اويقو،
صوبح آچيلىب، جان اوغولم،
آييل اويقودان، اوغولم.

دور، چاينى ايچ گيلن،
فورمالارين گنى گيلن،
مكتبه تنز گنت گيلن،
صوبح آچيلىب، جان اوغولم،
آييل اويقودان، اوغولم.

اوخوماغا هوس وئر،
درسنى انله ازير.
معلمين اينجىير،
صوبح آچيلىب، جان اوغولم،
آييل اويقودان، اوغولم.

اوخوماغا منيل انلهمين جوجوقلار
آنالارى چاغيرجاغين تنز دورار.
گندر، يويارال-اوزونو تر-تميز،
اولار آنا يانيندا او، چوخ عزيز.

- «بو نؤوعيله اوينماقلىق نهدير يا؟»

حیاطی، باغچانی دولانار، گزر
چیچک دریب، کسالتی محو اندر.
بیر-ایکی ایستکان چای ایچیپ دورار،
دیوارداکی ساعاتا بیر یول باخار.

باخار کی، وار هله بیر یاریم ساعات،
مکتبین واختینا... اگلش راحت.
آچار کیتابینی بیر ده ازبرلر،
درسی ازبر، حسابی حاضر اندر.

بیر ده باخار، آز قالبیدیر واختینا،
بیغار بیر-بیر کیتابی چانتاسینا.
گنده-گنده درس لرینی ذیکر اندر،
اورگینه بو سؤزلری فیکر اندر:

«درسیم روان دیر منیم،
بش وئرمجک معلیم،
داها منیم نه غمیم؟
درسیمه ائتدیم دقت،
ولماجاغام خجالت.

یازیلاریم گؤرونجه،
احسن دئییمجک خاجه.
اولاجاغام باش اوجا،
درسیمه ائتدیم دقت.
ولماجاغام خجالت.

چتین اول، یا آسان،
درسیمی قیللام روان.
داها گؤزل او بوندان،
درسیمه ائتدیم دقت،
ولماجاغام خجالت.»

شعورلو چوققلار ها بئله اولار.
یازی سینی، درسینی حاضر قیلار.

انور آدلی بیرجه جوجوق وار ایمیش،
اوخوماغا چوخ دا هوسکار ایمیش.
هر زامان درسینی حاضر اندریمیش،
مکتبه واختیندا، اثرکن گندریمیش،
ساواشقانلیق، شولوقلو بیلیمز ایدی،
وئل-وئل بازار-کوچهنی گزمز ایدی.
معلیمی اونو هر وخت سئوردی،
اونا دفتر، قلم بخشیش اندردی.
درسینده هر زامان بشلر آلامیش،
معلیمی اوندان راضی قالاریمیش.
یولداشلاری چیخاندا اویناماغا،
بو، چکیلیب دوراردی بیر قیراغا.
درسینی اوخویوب اندردی روان،
قویمازدی درسینده قالا بیر نوقصان.
یولداشلاری اوینایاردی، قاچاردی،
بیخاردی بیر-بیرین، توزا بولاردی،
اینجیدردی بیر-بیرینی هر زامان
اوز-گؤزلری جیزیق-جیزیق آخار قان.
یولداشلاری بونا تکلیف اندردی،
اونلار ایله اویناماغی دئیوردی.
جاوابیندا انور دئیوردی. اما:

قاچیر سینیز، دوشورسونوز تورپاغا،
باتیر سینیز بئله سویا، پالچغا.
نئچین گندیب، قاچیب، بئله چیرپیشاق؟
گلینیز بیر درسیمیزدن بحث آچاق،
لازم دیر کی، ائدک درس لری روان،
بو گوگ، صاباح گلیر وقتی-ایمتاحان».

یولداشلاری بونا باخیردی، گاه-گاه،
تحقیر اندیب، گولردیلر قاه، قاه،
بیغیشیردی هامی شاگیرد بیر یئره،
بو سؤزلری دئییردیلر انوره:

«انوره باخ، انوره،
قاشی کؤموردن قره،
هوشون وئریب درس لره،
یازین آدین-دفتره.
انور، انور، جان انور،
اویوندان قورخان انور.

گلین بیزلر اوینایاق،
بیر-بیریمیزی، بیخاق.
بو سؤزلری سؤیلهیب،
اویان بو یانا قاچاق.
«انور، انور، جان انور،
اویوندان قورخان انور».

انور باخیب اونلارا،
یازیق لابود قالیردی.
بو دا چپیک چالیردی،
اونلارا سس سالیردی:

«اوشاق، اوشاق، جان اوشاق،
گلیر ایمتاحان اوشاق.
منه ریشخند اندر سینیز،
بئله آتیلیب-دوشر سینیز،
سؤزومو سونرا بیلر سینیز،
اوندا باشا دوشر سینیز.
اوشاق، اوشاق، جان اوشاق،
گلیر ایمتاحان اوشاق».

معلیم زنگ چالیدی، دولو اوتقلار،
هر کس گلیب اوز یئرینده اوتدولار.
معلیم اونلاری سئور، اوخسویار،
درس لریندن بیر-بیر اونلاردان سورار.
بعضیلری آز-آز جاواب وئردی،
بیلیمینلر باخیب گؤزون دوگردی.
هر بیر سؤز کی، سوروشاردی انوردن،
جاواب آلیب سؤیلیردی: چوخ احسن.
ازبر درس اولایدی، یالینکی حساب،
انور دوروخماییب، وئردی جاواب.

معلیم اونلارا ائتدی نصیحت،
دئدی:- جوجوقلاریم، انیلهمین، هیمت.
ذهینلی شاگیردلر امک ایتیرمز،
معلیمی هنج وخت خجالت ائتمز.
گؤرورسونوز نجه عزیزدیر انور؟
سبب اودور کی، درسی ازبر اندر.

بیر گون بؤیله باخمادیلار هنج درسه.
انور او گوندن کی، گلدی مکتبدن،

درسینیزی تکرار ائلهیین ازبر،
قاپاناجاق بیر هفتهجیک مکتبلر.
آلتی گوندن سونرا باشلار ايمتاحان،
باجاردیقا ائدین درسلی روان.
هایدی، گندین! الله امانتینده،
بئش گون سونرا گلرسینیز واختیندا».

معلیم قورتاردی تا بو کلامی،
گئتدی چولوق-جوجوق اورادان هامی.
بو جوجوقلار چیخدیلار تا کوچیه،
داش آتدیلار فایتونچویا، سودچویه
دولاشدیلار یولدا گلیب-گندنه،
سویوب، قاجیب، اولدولار هرزمنه.
اؤلرینه گندیپ ائتدیلر شوخلوق،
قالدیردیلر چیغیر، باغیر، قیشقیریق.
آنا، باجیلاری چکدیلر فریاد،
بونلارین الیندن ائله دیلر داد.
گونده بیر قوشولوب گتدیلر باغا،
دیرماشدیلار بو تپیه، او داغا.
داغ باشیندا دسته ایله، جؤوق ایله
بو سؤزلری اوخودولار شؤوق ایله:

«گلنیز گندک گزمگه،
قیرغی کیمی سوزمگه.
بو گؤلره گیرهلم،
بالیق کیمی اوزمگه.
نهمه لازیم ايمتاحان،
قوی، بیز اولاق پنشیمان.

باغی، داغی سنیر اندک،
باغچالاردا گول درک.
بئینیمیز لاپ قارالدی،
درسی نهمه فیکر اندک.
نهمه لازیم ايمتاحان،
قوی بیز اولاق پنشیمان.

اوینویالیم گیزلنپاچ
هایدی گلدیم، دورما، قاچ!
بو پیسیدرسه اوینایاق
هامی «پاپاق آلدی قاچ!»
نهمه لازیم ايمتاحان،
قوی بیز اولاق پنشیمان.

اوندان سونرا اوینایاق،
آتیلین، باشماق. بیر تیلین،
دباغدا گون وار هله،
باشماق تیکن ساغ اولسون.
نهمه لازیم ايمتاحان،
قوی بیز اولاق پنشیمان.

لذت بودور، یولداشلار،
کفف ائلهمین، قارداشلار.
هنچ بیریمیز گنتمریک،
او واختدا کی، درس باشلار.
نهمه لازیم ايمتاحان،
قوی بیز اولاق پنشیمان.

بونلار اویوشدولار ائيله هوسه،
«ساغ اول، نکالی انور،
وار اول نکالی انور».

ال چکمدی درسی ازبرلمکدن.

آناسینا هر واخت ائتدی ایطاعت.
باجی سینا هر واخت ائتدی محبت.
کوچه چیماییب، ساواشماز ایدی،
نادینج اوشاقلارا یاناشماز ایدی.

اولدوقجا هر کسه حؤرمت ائدردی،
گریب، گلیب درسی ازبر ائدردی.
آلتی گونده هر بیر ایشی سازلادی،
حسابینی، درسینی حاضرلادی.

اؤيله کی، ايمتاحان واختی یئتیشدی،
آلتی گون کئچمیشدی مکتبه گئتدی.
گلمیشدی مکتبه اکابیر، اعیان،
مودیر، معلیملر وقت- ايمتاحان.

گلیب بیر-بیر بیغیلدیلار شاگیردلر،
هر کس اؤز یئرینده اوتدو بیر-بیر.
معلیم باشلادی ايمتاحانینی،
اسمه توتدو اوشاقلارین جانینی:

هر کسین کی، درسی غلط قالمیشدی،
سارالمیشدی، باش آشاغی سالمیشدی.
معلیم سوروشاراق ائدردی خیطاب،
زیرک اوشاقلار تنز و نرردی جواب.

معلیملر دانیشدیردی انوری.
گۆردولر کی، روان دیر هر درسلی.
اونو اعیان، اشراف ائدیردی آلقیش،
هر بیر درسه ايمتاحاندا آلدی بئش.

بخشیش ائتدی اونا اشراف و اعیان
یازی دستگاهینا لازیم زادلاردان.
انور بو نؤوعيله کی، آلقیشلاندی،
تنبیل جوجوقلار دا باخیب اوتاندی.

انور توتوب یولداشلارا اوزونو،
اونلارا سؤیلهدی ایشو سوزونو:

«من کی، سیزه دئییردیم،
نصیحت ائله بیردیم،
بو گونلری بیلیردیم.
درسینیزی اوخویون،
سونرا خجیل اولمویون.

سیز آتیلیب-دوشردینیز،
منه باخیب گولردینیز،
بو سؤزلری دئییردینیز:
«سؤزلرینه اویمویون!
دلی اولوب قویمویون!»

بو سؤزلری بؤیوکلر
ائله کی ائشیتدیلر،
کنچن ایشی بیلدیلر،
هامی بیردن دندیلر:
اؤتوشون، آی قوشلار، بولبوللر،
گولوشون، آی قوشلار، بولبوللر.
بختور بیزلریک بیزلریک.
علمین گولزارینی گزمریک،

مىن جور چېچكلر درمىك،

اوتوشون، آي قوشلار، بولبوللر،
گولوشون، آي قوشلار، بولبوللر.
وئرميشىك بوگون بيز ايمتاحتان،
الميشيق آلتىشلار هاميدان:

اوتوشون، آي قوشلار، بولبوللر،
گولوشون، آي قوشلار، بولبوللر.

معريفت گولشنى بيزيمدير،
سونبول، سوسنى بيزيمدير.
هم گولو، سمنى بيزيمدير،
اوتوشون، آي قوشلار، بولبوللر،
گولوشون، آي قوشلار، بولبوللر.

گزيرىك علم گولزارىنى،
گوروروك گوللو باغلارنى،
يامياشيل اوجا داغلارنى.
اوتوشون، آي قوشلار، بولبوللر،
گولوشون، آي قوشلار، بولبوللر.

بيلمىك ياوليق تنبللىك،
انتمىك شولوقلوق، جدلىك،
مكتىبى انلمىك بيز شلىك.
اوتوشون، آي قوشلار، بولبوللر،
گولوشون، آي قوشلار، بولبوللر.

وطندير اولكهميز، يوواميز،
ياشاسين معلم خاجهميز،
ياشاسين اوخودان اتاميز.
اوتوشون، آي قوشلار، بولبوللر،
گولوشون، آي قوشلار، بولبوللر.

بووردولار اوشاقلار،
آياق اوسته دوردولار.
بىر آغيزدان هر نه وار
دئيب چيچك چالديلار:

«ساغ اول ذكالى انور،
وار اول، ذكالى انور،
بىز اولدن بيلمىردىك،
سنه باخيب گولوردوك

ناحاق توهمت انديرديك.
ايندى آنلاديق بيلديك.
ساغ اول، ذكالى انور،
وار اول، ذكالى انور.

ياشا، انور، چوخ ياشا.
اوخون ديمهسين داشا.
توفيق وئرسين تانريميز،
تحصيلين چاتسين ياشا.
ساغ اول، ذكالى انور،
وار اول، ذكالى انور.»

معلملر انتديلر،
اوشاقلارى مورخص.
گنده-گنده هاميسى
بىر يئرده ووردولار سس:
«ساغ اول، ذكالى انور،
وار اول، ذكالى انور.»

انور اوپدو خاجهسىنين اليندن،
خئيير-دوعا آلدى معلميندن.
اوزو كيمي زيركلردن بنش نفر
معلميه خوداحافىظ انتديلر،
انولر ينه گنتديلر شاد وخذدان،
موژدهلر آلدیلار آتالاريندان.

اينذ آلدیلار، سياحته گنتديلر،
چمن-چيچكلى بىر باغا يئتديلر.
بولاقلار قاينايب، سولار آخىردى،
چيچكلر بونلار مات-مات، باخىردى.

آغاجلار بىر-بىرىن آليب قوينونا،
قول سالييلار بىر-بىرىن بوينونا.
چهچه ووروب اوتوشورلر بولبوللر،
گولوشورلر چيچكلر، قونچىلى گوللر.

شو عالمه بونلار انتدى تاماشا،
دوزولدولر بونلار جوفت، قوشا-قوشا.
قوشلار گنتدى بونلارى تا هوسه،
بو سؤزلرى قوشدو بونلار سس-سس:

«اوتوشون، آي قوشلار، بولبوللر،
گولوشون، آي قوشلار، بولبوللر.
خوش گليبيدير سيزه بو گوللر،
سوسنلر، چيچكلر، سونبوللر،
بو داغلار، درملر، مئشملر.

«پروانه‌نین کیتابی»
(اورنک)
«پروانه نجه قیزدیر؟»

بیر گون دوردوم تهراندان،
اوزاق- اوزاق يوللاردان،
هيققانا- ها- هيققانا،
گلدیم آذربایجانا.

نملر گوردوم من اوردا،
قوشلار اوخور شن اوردا.
کهلیک گولور داغیندا،
بولبول اوخور باغیندا.

باغلارینین چیچگی،
تاقچالارین بزمگی.
هله سن باخ باداما،
چیچک گولور آداما.

آذربایجاندا هر یئر،
گولور، چمن، چیچک دیر.
گلدیم چیخیم تبریزه،
ایندی دنیم من سیزه.

گزه- گزه ها بنله،
گلدیم پروانه گيله.
چالیم چاق- چاق قاپییا،
هئی شاققا- شاق قاپییا.

گوردوم کی، بیر سس گلدی،
سوروشدو کی، او کیمدی؟
بو سس نه سس، قوش سسی،
بولبول سسی، قوش سسی.

بیلدیم کی، پروانه‌دی،
پروانه بیر دانه‌دی.
دندیم کی، پروانه جان،
عمیندی قاپی چالان.

سنوینجی باشدان اشدی،
قاپینی تنزجه اچدی.
اثنیگه بیر قیز چیخدی،
دندیم بس اولدوز چیخدی.

اولدوز دگیلدی آیدى،
قاشلاری بیر جوت یایدی.
ساجلاری ساپ ساریدی،
دیشلری میرواریدی.

دوداغی کی، قاجاردی،
انله بیل گول آچاردی.
اولدوز نه دی، آى نه دی،
قیزین آلنی آینادی.

بنله گوزل قیز اولماز!
نه آى نه اولدوز اولماز!

حیدر باباتین دیلینجه
«حیدر بابایا سلام» پوئماسینا نظیره

علیکم السلام! شهریار آغا،
چوخاندی قاجمیشدین بیزدن اوزاغا،
ایاق باسمازیدون بیزیم قوناغا،
جوانلیق دؤریندن بو چاغا دبین،
سن هنج بیزدن بنله یاد ائتمز ایدین،

نه اولدو آى او غول سن بیردن بیره؟
اونوتدو غون ائلی سالدین خاطره!
چاغلایان سولارا، اسن بئلره
بو قوجا حیدره ائیلیدین سلام
لطفون آرتیق اولسون علیک السلام!

نه قدر دادلیمیش سنین بو دیلین
اثنیدین کیمی بو سسینی ائلین
قوجا، جوان، اوشاق، قیز- گلین
سنی دینلهمگه قاچدیلار چوله
آنام قربان اولسون بو شیرین دیله.

فارس قیزلاری آزدیرمیشدی عملین؟
کی فارسجایدی بوتون شعرین- غزلین،
حیدر بابا یوردوندا بیر گوزلین
عشقینه بیر قلم قویمازدین بنله!
فارسجا یازماقدان دویمازدین بنله.

تهران گوزللری یولون کج ائتدی
کؤلونو آپاریب سنی گنج ائتدی
دی گوروم یا فلک سنله لج ائتدی؟
دؤنگه وارمیش، دؤنوم وارمیش بیلیمدین
آیریلیق وار، اولوم وارمیش بیلیمدین،

ایندی بیزی تازه گلیب تاپیرسان
کؤلوموزه کوزلر قویوب یاخیرسان
حسرت ایله کئچنلره یاخیرسان
گورورسن کی سولار آخیب گندیرمیش
دوغولان قوجالیب اولوب اینتیرمیش.

چوخدا وئرمه، سیخینتی اوز کؤلونا
مهرباندیر هر آتا اوز اوغلونا
قاییمیشسان ایندی سن اوز بولونا
بو بورگیلن گوز اوستونده بنزین وار
ائلین سنی سنوینج ایله قارشیلار.

سلام ائلر بوتون ائلیمیز سنه
باغچامیز، باغیمیز، گولوموز سنه
اوزون مدت سوسان دیلیمیز سنه
دی گورک دئمعلی داها نمیین وار
افسوس کی سن گنج دیل آچدین شهریار!

کیچیک اوشاق تزه سوزه گلنده
آیری بیر دادلیلیق اولار دیلینده
لذتی وار آغلایاندا، گولنده
ایندی کی دیل آچدین سوسما، آغلا- گول
یامان سؤیله، یاخشی سؤیله، داغلا گول!

«آذری خیام» (اؤرنکلر)

بو اللری پالچیقدا اولان کوزمچیلر،
اؤز ایشلرینه قیلسالار هوش ایله نظر،
تحقیر ایله دؤگؤکلری بو پالچیقلا،
هپ خاکی بدندیر بونو بیلملر مگر؟

بو کوزه کی، من تک عاشیغی زار ایمیش،
زولفی سییهی باره گرفتار ایمیش.
بو قولپ کی، گؤرورسن سن اونون بویوندا،
بیر قولپور او، کیم حمایلی یار ایمیش.

بیزدن ایرملی وار ایدی بو لئیل و نهار،
هم بیر ایش ایچون ایشلر ایمیش بو دووار.
بو توپراغا آهسته گؤتور قوی ایاغین،
بیر ماہروخون گؤز بگی‌دیر زینهار.

چالیم داشا بیر کوزه‌یی کئچن گنجہ من.
چوخ کئفلی ایدیم وئردی بو ایش باش مندن.
اول کوزه دندی کی: من ده سن کیمی ایدیم
بیر گون ده منیم کیمی اولورسان دخی سن.

چیخدی الیمیزدن اول وفالی دوستلار،
پایی ازل اونلاری ازیب ائتدی خار.
بیر مئیدن ایچیردیک دیریلیک بزمنده،
بیزدن ایکی دؤوره تنز بیخیلیدی اونلار.

طوماری شبابیمیز اوخوندو بیتدی،
عیشین ده گؤزل کینابی باشا بیتدی.
عیشین قوشو کیم آدی جاوانلیق ایدی،
بیلیم نه زامان گلدی، نه دملر گئتدی.

سیرّی ازلی نه سن بیلیرسن نه ده من،
بو بیلیمجه‌یی نه سن اوخورسان نه ده من،
بیز پرده‌نین آرخاسیندا سؤیلمه‌ده‌میز،
تا پرده دوشور نه سن قالیرسان نه ده من.

اول منه ایضطرار ایله وئردی وجود،
دیرلیکده منه نه اولدو جز حنیرت سود؟
گئتدیک دخی ایکراه ایله بیز آنلامادیق،
کیم بویله گئدیش- گلیشله نه ایمیش مقصود؟

بیز خنیلې دولاشدیک بو چولو، شهری، کویو،
گزدیک بوتون آفاقدا ایللر اوزونو،
بو یولدا انشیتیمدیک کی، گلدی بیررسی،
هرگیز گئری دؤنمهدی گئندلر بو یولو.

سالدی کی، طبایعی بو شکله یارادان،
نه ایچون یئنین گؤتوردو نظمی آرادان؟
گر قابیل ایمیش بو شکلی قیرماق نه ایچون،
ناقابیل ایمیش اگر، کیمیندیر نؤقصان؟

انی دیل آجامازسان بو معمای سن،
دانا دندیگی نؤکتہیی ده بیلمزسن،
سن قیرمیزی مئبله بوردا یاپ بیر جنت،
معلومو بئهیشتہ گندهسن گنتمه‌مسن؟

سن بیل کی، بو جان آیریلماقدیر سندن،
سیرّی عدم ائیلر سنی پونهان گوزدن،
مئی ایچ هارادان گلدیگینی دویمورسان،
شاد اول هارایا گنتمه‌لی‌سن، بیلیرسن.

جئنله جهنمی گورن یوخ ائی دیل،
اوردان بو جهانہ بیر گلن یوخ ائی دیل،
بیز خوف و اومید انتدیگیمیز اول شئین،
جز نام، نیشانی بیلن یوخ ائی دیل.

بو پرده‌یی-اسرارده یوخ کیمسه‌یه یول،
بو قورغویو کشفه یوخدور ایمکانی وصول!
یوخ توریاغین آلتدان اؤزگه بیر منزلیمیز،
دینله کی، بو جور فسانلر وار بول- بول.

بو دایره کیم بیز اوندان گنت- گل اندیریز،
نه اولی، نه سونو بیلیمز هرگیز.
یوخ دوغرو دنین بیررسی کی، بو عالمده،
گلدیک هارایا بیز، گندیریک یا هارا بیز.

اول قصر کی، مئی ایچردی بهرام اوردان،
جنبران بالا قویدو، تولکولر ائتدی یووا.
بهرام بوتون عؤمرونو گور اوولارکن،
گؤردون نئجه اوولادی اونو گور آما؟

اوستونده بو توپراغین یاتانلار گؤرورم،
آلتیندا دخی گیزلی قالانلار گؤرورم.
هر قدر بو دشتی عدمه کیم باخیرام،
دایم گندهرک قاییتمایانلار گؤرورم.

جبار عسگرزاده باغچه‌بان (نمونه آثار به زبان فارسی)

از رباعیات باغچه‌بان:

هر چند که بی‌نام و نشان و گمنام من
بی‌باده و دلبری گل‌اندام من
در فرصت امکان عملم گفته اوست
خود یافته‌ام، مرید خیام من

پاک است حسام که چنین بی‌باکم
بردند اگر چه فلک الافلاکم
از کشته شدن چه باک، آمال دلم
مانند گلی سبز شود از خاکم

بیجا نشدم عاشق و دیوانه صلح
لایلی نرسد به پای افسانه صلح
ماهی است به عاشقان مساوی مهرش
عشاق خوشند در حرمخانه صلح

ای مهر به روی تابناک تو قسم
ای غنچه به این سینه چاک تو قسم
بی‌صلح ملل شاد نگردد دل من
ای بلبل من به عشق پاک تو قسم

لب از لب من مدار ساقی امروز
پر کن قدحی به افتخار نوروز
در پیش من این عید عزیز است ز آنکه
صلح است و مساوات میان شب و روز

ای بی‌خبر از خود و خدا و آئین
با خلق مکن جدال با حربه دین
دینی که بود مانع آزادی فکر
بی‌دینی و گمراهی است، کفر است نه دین

از محشر و از حساب و از نار جهیم
میگفت آخوندکی به یک مرد حکیم
گفتا چه بود، حکیم، اگر قبل از مرگ
بر خلق ز کار خود حسابی بدهیم

گر خود شناسد انسان، انسان نبود
گر خود بشناسد انسان، این سان نبود
بشناخت هر آنکه خود، بشر دوست شد او
افسوس که خودشناسی آسان نبود

پرسیدم از آن ماهوش شیرسوار
بستی به سر شیر چگونه افسار؟
گفتا به جهان هر آنکه خود را شناخت
آوردن او سهل بود زیر مهار

روی سعی بکن که مرد احسان باشی
نیکی بکنی به خلق و انسان باشی
بی‌رنج به مفت سودی از کس نبوی
چون شمع برای جمع سوزان باشی

ز اندیشه برای خودرهی یافته ام
نقش دگری به ره انداخته ام
از چشم برای دیدن چهره صوت

با دست هنر آینه ای ساخته ام

من آنچه همی گویم اذغان من است
محصول جهاد فکر و عرفان من است
در کار خود از کسی ندارم تقلید
کردار من آینه ایمان من است

«ماه من»

نمی‌دانم ماه من، امشب چرا دیر آمد
روشن نشد راه من، امشب چرا دیر آمد؟
با هزاران ستاره، چراغان شد آسمان
شهاب‌های زیبا از کمان چون تیر آمد!
نمی‌دانم ماه من، امشب چرا دیر آمد؟
نشستم آن قدر من، نگاه کردم به کوه
عاقبت از پشت کوه سر زد و دلگیر آمد!
نمی‌دانم ماه من، امشب چرا دیر آمد!
در شب‌های گذشته، روشن‌تر از امشب بود
چرا حالش یافته این‌گونه تغییر آمد؟
نمی‌دانم ماه من امشب چرا دیر آمد
روشن نشد راه من، امشب چرا دیر آمد...

دختر دهقان

دختر دهقان. این دو سه روزه
می‌چینه پنبه، از سر غوزه
دید مرغی، از آن سو گذشت
روی شاخه پنبه‌ای نشست
یک کمی پنبه، با نکش برچید
بال و پر گشود، از آنجا پرید
دختر صدا کرد: جوجه مرغم
اندکی بایست، نازی ملکم
این پنبه را تو چه لازم داری؟
مگر می‌خواهی پنبه بکاری؟
گفتا می‌برم به آشیانه
تا درست کنم با آن یک لانه
تخم گذارم، بچه بار آرم
در دنیا من هم آرزو دارم
این را مرغک گفت، از آنجا پرید
دختر دهقان یک آهی کشید
گفتا این مرغ هم مانند من است
دلخواه او چون دلخواه من است
می‌چینم پنبه، می‌برم خانه
تا درست کنم با آن یک لانه
زحمت می‌کشم، پنبه می‌کارم
در دنیا من هم آرزو دارم.

میرزا غفار خان سیاهپوش، سرباز آزادیخواه

میرزا غفار خان سیاهپوش از احرار معروف آذربایجان و عاشق تعلیم و تربیت و فرهنگ و مؤسس دبستان زنوز بود. من در سال ۱۲۹۹ برای
العین ناظر اقداماتی بودم که آن مرحوم برای تاسیس یک دبستان شش کلاسه در زنوز به عمل می‌آورد... این دبستان به اهالی زنوز خدمات زیادی
انجام داده و اینک قریب ربع قرن است که متجاوز از پنجاه در صد از اهالی زنوز در این دبستان با سواد شده بیرون آمده‌اند... در خاتمه باید متذکر شد
که میرزا غفار خان سیاهپوش نه تنها از نظر فرهنگی، بلکه از نظر آزادیخواهی نیز یکی از فدائیان نامی و ناطقین مقتدر انقلاب مشروطیت بودند.
گذشته از تاسیس دبستان زنوز در این مملکت خدماتی انجام دادند که محیط هر قدر هم فاسد و کم حافظه باشد، هرگز فراموش نخواهد کرد.

مرحوم سیاهپوش یکی از متهورترین سربازان آزادیخواه و یک مرد به تمام معنی انقلابی بود، که امروز متأسفانه جای او بین آزادیخواهان ایران خالیست. کسانی که او را می‌شناسند سخنان و حرکات انقلاب جویانه او را هرگز فراموش نمی‌کنند، حالت این شخص طوری بود در راه آزادی دیوانهوار با خون خود بازی می‌کرد. خود نگارنده فراموش نکرده‌ام در سال‌های سیصد و هشت یا نه که در شیراز مأموریت داشتند، اغلب شب‌ها و روزها هر وقت که فرصت می‌یافت پیش مغازه‌ها به مردم داد می‌زد و می‌گفت: ای مردم قسم به پیغمبر و علی راست می‌گویم که دزدان واقعی ما امنیه‌ها هستند. شما گمان می‌کنید که ما برای گرفتن دزدها آمده‌ایم؟ به خدای لاشریک قسم، از سرباز و سلطان و سرهنگ و سرتیپ تا شاه هر چه در این تشکیلات می‌بینید همه برای دزدی و غارت و چپاول است. این راه‌ها را ما ناامن کرده‌ایم، دزدان واقعی را بشناسید، چاره سر خودتان را بکنید. آنگاه شروع می‌کرد به شرح دادن که راه‌ها را به چه نقشه نا امن و آب را گل‌آلود کرده ماهی می‌گیرند و یا شب‌ها به چه طریق خانه‌ها را می‌چاپند، و اگر صاحب مال متوجه شد، چگونه برای او پرونده‌ها درست می‌کنند که صدایش دیگر شنیده نمی‌شود. و یا وقتی که امیر لشکرها که آنها را برای رفع یک غائله مختصر که بین مردم دو قصبه و یا دو طایفه رخ می‌نمود می‌فرستادند، به چه قیمت مثلاً دویست یا سیصد هزار از ایشان تعهد می‌گرفتند، اگر کسر آوردند پدر ایشان را چگونه در می‌آوردند. وقتی که او با این بی‌پروائی نطق می‌کرد شنوندگان از ترس جان خود نمی‌توانستند در پهلوی او بایستند، در حال قدم زدن گوش می‌دادند. در مجالس نیز حال و گفتارش این بود. شیرازی‌ها اغلب گواه صدق این گفتگو هستند. و سر این رفتار و زیر بار نادرستی نرفتن او بود که او را مدت هشت ماه به بهانه‌ای در شیراز حبس کردند و پس از آن، مدت کوتاهی فرماندهی رشت را به او سپردند. و این نقشه برای آن بود که برای او پرونده‌هایی بسازند و تا ابد راحتش کنند. چنانکه درست کردند و او را به پای محاکمه کشیدند. هنوز محاکمه او تمام نشده بود که ناگهان در یکی از شب‌ها در حال خواب سکنه‌ای عارض شده و پس از یک روز این دنیای ظلم و نادرستی را برای همیشه به دزدان تنگ چشم سپرده و رفت، از دیدن روی آنها راحت شد.»

(بخشی از نوشته باغچه‌بان، چاپ شده در مجله زبان در سال ۱۳۲۴، شماره شش و هفت، به نقل از خاطرات ثمینه باغچه‌بان- کتاب روشنگر تاریکی‌ها)

دوستی پدرم با میرزا غفار خان تا سالها بعد که از هم جدا شده بودند، با رضایت و صمیمیت ادامه داشت و آنها با هم مکاتبه داشتند. نامه زیر یکی از نامه‌های متعددی است که پدرم به او نوشته است. (از خاطرات ثمینه باغچه‌بان- کتاب روشنگر تاریکی‌ها)

«دوست گرامی و عزیز، یک روز قبل، نامه مبارک و مختصر که شدت و عظمت تاثیراتش به اندازه صدها بحر و و بر بود رسید [...] دو سطر از مقدمه آن را به آخر نرسانده بودم که کام تلخ و جسم در مسلخ شد [...] بهت‌ام برد. از این بهت و سکوت که به دریای حیرت غرق و چون افتاده از تاثیر برق بودم، کیفیت حالات ظاهری و باطنی خودم را از تصویر عاجزم. همین قدر فهمیدم که خانم و سایر خانمها که برای عیادت مشارالیها تشریف داشتند، از سیر و جنات و حالم در تعجب شدند. و خانم که به مناسبت مرض اعصابش ضعیف بود، زیادتیر متأثر گردیده داد زد: چه خبر است! چه مصیبتی نوشته‌اند؟ مکتوب از دانی من است یا از برادر تو؟ چه پیش آمدی هست که حالت چنین عوض گردید؟ گفتم: این آتش از دل است نه از مجمر زردشت و این آذریست از برابر جان، نه از برادرمان [...] تا شنید گفت بیچاره غفارخان... باز چه بلایی به سرش آمده [...] از مندرجات مرقومه مسبوقش کردم....»

آه سر دیلمه دندیم سؤندورریم آتشی
آه آتدیکجه غمیم آتشی سوزان اولدی
گؤز یاشی آتش سوزانی اندرمی خاموش
اونی سؤندورمگه گؤز، یاشینی ریزان اولدی
بن چکر دیم غم و محنته صبریمله حصار
فلکین توپ و جفاسی ایله ویران اولدی
سانکی مخصوص ایمیش عالمده جهان نامرده
دایما مرد اولانین مسکنی زندان اولدی
بو نه خلقت، نه طبیعت، بو نه دؤران، نه حیات؟
سانکی جان وئر دیده خلقت بیزه بیر قان اولدی
ایکی گون عؤمر ایچین عالمده کولشمک نه قادار؟
دیرلیک ساحه‌سی جان چکمه‌گه میدان اولدی
فلکین وئر دیگی نعمتلری دگسون باشینا
هم ظالم، هم مظلوم یئدیگی قان اولدی
بیری دل خونی بییور دیگری خلقین قانینی
بشره بو فلکین آتدیگی احسان اولدی؟

باری جز تاثرات بی‌فایده و تاسف‌های زایده از دست ما چیزی نمی‌آید.

درد خود را به زیر پا هشتم، نشوم غرق تا که در غم تو
من و دردم تمام غرق شدیم، زیر امواج محنت هم تو
آشنای دل من است ای دوست، آنچه امروز هست محرم تو
عوض اشک خون خود ریزم، گر بدانم که اوست مرهم تو
هست همرنگ فکر من امشب، روزگار سیاه و مظلوم تو
جان و دل را انیس می‌باشد، غصه‌هایی که هست همدم تو
عجب اینکه نسوزد این عالم، ز آه من، از شراره دم تو!

ولی همین اندازه می‌توانم عرض بکنم، خودم با خودت و عائله‌ام با عائله‌ات در این مصائب وارده با شما شریک غم هستیم. در خاتمه با تقدیم سلام، آرزوی نجات و سعادت شما را داریم...»

تکه‌هایی از زندگینامه باغچه‌بان به قلم خودش- نوشته شده به سال ۱۳۳۹

جد من «رضا» از اهالی تبریز بود. پدرم «عسگر» نام داشت، در شهر «ایروان» با شغل معماری و فنای زندگی می‌کرد. من در سال ۱۲۶۴ شمسی برابر ۱۸۸۵ میلادی در «ایروان» متولد شدم. تحصیلات من با اصول قدیمی و در مساجد بوده است و در سن ۱۵ سالگی، با مختصر سواد بی‌ارزشی که داشتم مجبور به ترک تحصیل شدم. گذران زندگیم از طریق اشتغال با حرفه‌های پدرم بود، در دوران جوانی به طور قاجاق در منزل، به دختران درس میدادم و از خبرنگاران روزنامه‌های «قفقاز» و از فکاهی نویسان و شاعران روزنامه فکاهی «ملانصرالدین» بودم، در سال ۱۲۹۱ شمسی مدیر مجله فکاهی «لک لک» در شهر «ایروان» شدم.

... در آخرین سال جنگ در نتیجه گریزها به ترکیه رفتم. پس از چندی تحویلدار شهرداری شهر «ایغدیر» و چندی پس از آن هم فرماندار آن شهر شدم. ... در سال ۱۹۲۸ راه سرزمین پدری خود را در پیش گرفتم و بالاخره پس از گریز از چنگال چند بیماری مهلک و حصبه‌ای که در نتیجه آن انگشتان پاهایم به وسیله تنها طبیبی که در آنجا بود بریده شد، خود را به «مرند» رساندم و در مدرسه «احمدیه» آن شهر با سمت آموزگاری مشغول کار شدم. این آغاز زندگی و خدمات اجتماعی من در ایران بود که نزدیک به پنجاه سال از آن می‌گذرد، در این مدت زحمت بسیار کشیدم و رنج و مرارت بسیار بردم و توفیق‌هایی نیز بدست آوردم. بزرگترین موفقیت من اعتمادی است که احساس میکنم مردم به صداقت من پیدا کرده‌اند و دردآورترین زخمی که خورده‌ام از تیر شک مردمی بوده که نسبت به آرمانهای ملی و اجتماعی من برای ارضای حس خودخواهی و غرور بیجای خود روا داشته‌اند. (مجله وارلیق سال ۱۳۵۸)

[۱۲۹۹ - سال کودتا] ... آن سال رویدادهای ناگوار بسیاری در راه بودند. در همان سال خیابانی شهید شد... اساس آزادیخواهان پراکنده گردید.

(تبریز)... در این ایام به سبب شهادت خیابانی، وضع اداره فرهنگ متشنج بود... یک روز به شکل تصادفی با میرزا اغفارخان زنوزی که یک بار مرا در مرند دیده و در باره کارهایم شنیده بود، ملاقات کردم. جریان گرفتاری‌های خود را برایش گفتم... روزی مرا به همراه خود نزد میرزا نورالله خان یکانی که رییس شهربانی و از آزادیخواهان مشهور آذربایجان بود، برد و به او معرفی کرد. نورالله خان که از وضع فرهنگ آگاه بود، مصلحت ندید مرا به آنجا معرفی کند. ولی حاضر شد مرا به دبستان یکان بفرستد و ماهی هیجده تومان از جیب خودش به من حقوق بدهد! کسانی که میرزا نورالله خان را میشناسند میدانند که قول آن رادمرد، مانند طلای تمام عیار، پر از اعتبار بود. در مهرماه سال ۱۲۹۹ حکم استخدام به من داده شد و رسماً وارد دبستان دانش شدم.

... در همین سالها چون به اهمیت آموزش نسوان یا زنان و دختران اعتقاد عمیق داشتم، به فکر تاسیس مکتب نسوان برآمدم. ولی متأسفانه زمان مساعد نبود و این کار به نتیجه نرسید. من در تبریز، در سایه درستی و پرکاری، در میان تمام طبقات به ویژه روشنفکران نفوذ و محبوبیت زیادی پیدا کردم. جمعیت تأثیر بوجود آوردم و جمعیتی به نام «اتفاق معلمین» تاسیس کردم. با تمام این احوال هرگز وارد فعالیتهای سیاسی و حزبی نشدم. ناگفته نماند که حتی همین فعالیتهای فرهنگی و اجتماعی و محبوبیتی که کسب کرده بودم، مورد سوء ظن پلیس بود. زیرا من از روسیه آمده بودم و این خود بهانه‌ای به دست مغرضان و تنگ چشمان میداد که به این وسیله موجب آزار و نا راحتی من شوند. به هر حال، محبوبیت و شهرت من به حدی بود که در اوایل پادشاهی رضا شاه، از جانب فرهنگیان آذربایجان نامزد وکالت شدم... ولی من بیماری را بهانه کردم و معذرت خواستم. من فعالیت و کار فرهنگی را به ورود به صحنه سیاست ترجیح میدادم.

... در سال ۱۳۰۵ مردی اهل سیاست به نام دکتر محسنی، رئیس فرهنگ آذربایجان شد... دکتر محسنی به جای اینکه سوابق و علایق فرهنگیان را تقدیر و تشویق کند، دستور اکید داد که در اداره فرهنگ، کارمندان با مراجعان به مدرسه، مربیان با شاگردان و شاگردان با یکدیگر، همه باید به زبان فارسی گفت و گو کنند، وگرنه از کار برکنار خواهند شد. گذشته از اینکه این کار یک تکلیف دشوار و غیر عملی بود، او نمی‌دانست که با صدور این دستور حق و علاقه تاریخی یک قوم بزرگ را انکار میکند و حس میهن‌پرستی آذربایجانی‌ها را تحقیر و جریحه‌دار می‌سازد. اگر بگویم رفتار ناهنجار دکتر محسنی نسبت به آذربایجانی‌ها شباهت کامل به رفتار هیتلر نسبت به یهودی‌ها داشت، شاید اشتباه نباشد. اگر او سیاستمداری با هوش و روانشناس بود، می‌توانست دریابد در هر گوشه و کنار این کشور پهناور، مردمی زندگی میکنند که هزاران سال است به طور طبیعی و غریزی به آداب و رسوم و زبان خود خو گرفته‌اند، و با زور و قلدری نمی‌توان عادات و زبان آن‌ها را از یادشان برد. آن دستور شاق دکتر محسنی مانند آن بود که به خروس تکلیف کنند با صدای کبوتر بخواند وگرنه سرش را خواهند برید.

... در نتیجه همین نوع سوظن‌ها و رفتار نادرست، کار را به جایی رساند و مردم را چنان به ستوه آورد که روزی عده‌ای خانه او را محاصره کردند و با سنگ به جانش سوقصد کردند تا بالاخره والی مجبور شد برای حفظ جان او یک دسته سرباز بفرستد.

دکتر محسنی یک روز مرا به دفترش احضار کرد و به شعرهای ترکی من که برای کودکان کودکان می‌سرودم، ایراد گرفت. او رو به من کرد و گفت: «این شعرها چیست که برای بچه‌ها می‌نویسی؟... این شعرها سیاسی است. مثلاً منظورت از این شعر بلبل چیست؟...»

ترجمه شعر بلبل به زبان فارسی تقریباً این است:

بلبلی در قفس نقره‌ای

از آواز بلبل خوشم آمده بود، او را گرفتم
او را از گلشن جدا کردم و در قفسی نقره‌ای گزاشتم
به زودی بلبل از نفس افتاد
من هم از هوس افتادم

فهمیدم که بلبل‌ها قفس را دوست ندارند
حتی اگر این قفس از نقره باشد
روا ندیدم او را در قفس زندانی کنم
در قفس را گشودم
بلبل‌ها آزاد شد و با چپ‌چپ‌های پرشورش باغ و گلستان را شاداب کرد.

دکتر محسنی مرا به سؤال و جواب کشاند. می‌گفت «منظورت از قفس نقره‌ای چیست؟... منظورت از بلبل کیست؟... منظورت از شاداب شدن باغ و گلستان چیست؟...» من هر چه می‌گفتم، منظورم از بلبل و قفس، چیزی به جز بلبل و قفس نیست. به خرجش نمی‌رفت...

روشن بود که دکتر محسنی تصمیم گرفته بود به هر بهانه‌ای که شده «باغچه اطفال» را در تبریز منحل و مرا بیکار کند... سرانجام از ادامه کار بازماندم و «باغچه اطفال» تبریز منحل شد.

در سال ۱۳۰۵ روزی به فکر تاسیس کلاسی برای کر و لاله‌ها افتادم... با این امید به دیدن او رفتم. وقتی فکر خود را در باره افتتاح کلاس برای کر و لاله‌ها با او در میان گذاشتم، با خونسردی به من گفت: «اگر تو چنین استعدادی در خود می‌بینی که لاله‌ها را زباندار کنی، بهتر است در باغچه اطفال به کودکان فارسی بیاموزی. ما به دبستان کر و لاله‌ها احتیاج نداریم.» از کم لطفی رییس سخت متأثر شدم. بغض گلویم را فشرده. برخاسته، گفتم: «من قمارخانه باز نمی‌کنم که به اجازه شما نیازمند باشم. فردا تابلو را خواهم زد، شما دستور بدهید آن را پایین بیاورند»، و دیوانه وار در راهم زدم و بیرون آمدم. دو روز بعد تابلوی دبستان کر و لاله‌ها را بالا بردم. هر روز در انتظار مزاحمت بازرسان فرهنگ بودم، ولی تا آخر سال کسی نیامد. من گمان می‌کردم رئیس بزرگواری کرده و مرا بخشیده است، ولی غافل از اینکه او در این مدت مشغول اقداماتی بود که بر اثر آن، در ایام تعطیل، هم باغچه اطفال منحل و هم فکر دبستان کر و لاله‌ها در نطفه خفه شود...

در آخر سال ۱۳۰۶ که دکتر محسنی موجبات انحلال باغچه اطفال را فراهم ساخت...

خانم ثمینه باغچه‌بان در باره زبان مادری والدین: (از متن گفتگو با «شرق»)

شرق: می‌پرسم زبان مادری شان فارسی بوده است؟ یا اینکه در قفقاز فارسی یاد گرفته بودند؟ می‌گوید: «نه. همیشه آنها با هم ترکی حرف می‌زدند. البته پدرم در مکتب خانه و مادرم در مکتب خانه مسجد آياصوفيه در استانبول تا حدی قرآن و فارسی ادبی آموخته بودند. ولی فارسی حرف نمی‌زدند. فارسی حرف زدن شان به طور جدی پس از آمدن به ایران و رفتن به شیراز آغاز شد.»

آخرین لحظه‌های زندگی جبار باغچه‌بان را که بر روی تختی در بیمارستان میثاقیه سپری شد، فرزند او، استاد ارجمند **ثمین باغچه‌بان با قلمی شیوا در کتاب خود «چهره‌هایی از پدرم» چنین توصیف کرده است:**

«روز پنجم آذرماه بود. ثمینه و پروانه شب را در بیمارستان، بالای سر او گذرانده بودند. بعد از ظهر من و اولین به بیمارستان رفتیم و آنها به خانه برگشتند. اولین... کنار تخت خواب او نشست. دستش را توی دستش گرفت و نوازشش کرد و گفت: «بابا، می‌خواهید براتون یک آواز محلی ترکی بخوانم؟» پدرم بیهوش به خود آمد. درد را از یاد برد. سرپا توجه و دقت شد. با صدائی که از درد و هیجان می‌لرزید گفت: «بخوان اولین... بخوان... بخوان...».

اولین سرش را بر سر او نزدیکتر کرد و آخرین زیر و بم‌های یک موسیقی و آخرین کلمات یک آواز را، در آخرین آوازی که باید می‌شنید، در گوش‌های او ریخت:

«آتش می‌سوزد
اما دیگ است که این سوزش را می‌داند
دردی را که بلبل می‌کشد،
نه گل
بلکه خزان می‌داند
شب را از بیمار بپرس، لیلا
این درد را آن که نوشته می‌داند»

آواز که تمام شد، پدرم مثل اینکه از خواب پریده باشد، به خود آمد. به آخرین سطر شعر اعتراض کرد. صدایش از درد می‌لرزید. عجله داشت که حرفش را بزند. گفت: «جون من، اولین... اولین... "آن که نوشته می‌داند" غلط است، کسی این درد را برای من ننوشت. "آن که می‌کشد، می‌داند" درست است. دو سطر آخر این آواز را باید این طور بخوانی:

«شب را از بیمار بپرس، لیلا
این درد را آن که می‌کشد می‌داند!».

طرف عصر ثمینه و پروانه آمدند. من و اولین به خانه برگشتیم. تازه به خانه رسیده بودیم که تلفن زنگ زد. گوشی را برداشتم. صدای خواهرم را شناختم، اما صدایش جور دیگری بود. تاریک بود... بارانی بود... پدرم در گذشته بود».